

SZÉKELYFÖLD MINDIG ZÖLD!

DR. GERGELY PÁL
TANULMÁNYAI

1941 KARÁCSONYÁN
KIADJA:
ERDÉLYI FÉRFIAK EGYESÜLETE
JANCSÓ BENEDEK-TÁRSASÁGA

Felelős kiadó: Dr. Gergely Pit
Sylvester Rt., Budapest. – Felelős vezető: Schlitt Henrik.

DOLGOS ERDÉLYI HÉTKÖZNAPOK

*Szántsunk s mutassuk meg, – hapár
Díjul kalász s nem harci hír jut, –
Hogy helyünk a népek között
Ekénk vasával is kivívjuk.*

(Farcádi Sándor.)

A tavalyi őszi mámoros napok után immár egy dolgos esztendő telt el, a szorgos újjáépítési kezdetének munkanapjaival. Kevés vidéken tudnak úgy dolgozni s közben mulatni, nótázni, mint kivált a hepehupás vén Szilágyban, Ady Endre földjén. A híres érmelléki és magurai szüreten már túl vannak. De nemcsak a szilágysági, dobokai dombok voltak hangosak a szabadságban fürdő lelkű magyarok nótájától, hanem amerre csak magyarok laknak Észak-Erdélyben, mindenfelé, s hát még a Székelyföldön! Újult kedvvel szántanak a székelyek s már hordják be a pityókát, – amint erdélyiesen mondják a burgonyát. A tarlón meg serényen *tallásznak* a szegényebbek, gyűjtögetik az elhullajtott gabonaszemeket télire. Ügyesebbje egész zsákravalóval állít be a didergő pulyákhoz. A törökbúza, a pityóka, a répa be-

hordása után meg volt mindenfelé a vetés is, imád-
ságos lélekkel, hogy az őszi vetést a somlyói Madonna
áldással kísérje a jövőre.

Most beköszönt a szürke mindennapos házimunka
ideje s majd az erdőlés, a rözsekeresgélés a szegé-
nyeknél, a havas erdélyi hegyeken meg majdan a
szánkóval való fuvarozgatás. A magyar gazda ország-
szerte maga végzi minden dolgát, akár kicsi, akár
nagy, módos gazda. Akkor legfeljebb a gazdaság mé-
rete kívánja, hogy ő is példát mutasson cselédjeinek,
gyermekjeinek. A régi magyar nyelv nem is tett
különbséget a szolgáló és a gyermek között; mind-
kettőt *cselédkének* becézte. Meg is fogják télen-nyáron
a dolog végét: kakas-szóra talpon a gazda, megitatja,
eteti a jószágokat s aztán ebédig talál dolgot a kis-
kertben vagy méhesében, ha már nincs kinn kaszálni
való sem.

Földjének mostohaságát – kivált a székely, meg
a kalotaszegi ember – háziiparral és kereskedéssel
pótolja. Az erdélyi magyarság legdrágább törzsénél,
a Székelyföldet s Kolozsvárt felénk kapcsoló *kalota-
szegieknél* egyes falvak mér iparosjellegűek lettek.
Szinte csoda, hogyan tud ez a maroknyi, kb. 40.000
főnyi református színmagyar sziget a Meszes és a
Bihar hegység idegen néptengerében megmaradni év-
századok óta! Csakis az életre való kereskedő és ipa-
ros-hajlama magyarazza ezt meg, ösztönös fajhűségén
és vallásához, népszokásaihoz ragaszkodó, *nemes ma-
radiságán* kívül. Bánffyhunyon, 8000 lelket szám-
láló megyei városkájukban szinte utcánként más-más
iparágak alakultak ki; Bamoson, Inaktelkén, Bikal-

ban egészen szabályosan fölszerelt asztalosmühelyeket láthatunk, Jákótelkén minden második házban szalmakalap készül, Makón pedig hímes mellény, vagy amint a Nádas-völgyében mondják: bujka, Zsobok, Farnos, Sztána és följobb, (már Szolnok-Doboka közelében) Kidé község híres a kőfaragóiról ma is; pompás mészkövet és alabástromot fejtenek errefelé. Leghíresebb persze az egeresi alabástrom, melynek egy részét a gipszgyártásban használják föl, a vasútállomásnál látható régi magyar gyárban. A mezei munkák szünetében ősztől tavaszig fúr-farag a kalotaszegi férfi vagy a legény; a fehérség pedig varrogat.

Az erdélyi magyarok mindenfelé szeretettel díszítik, gondozzák házukat, kívül-belül. Különböznek is falvaik a románokétól! A román falukat összekötő utak sivársága már elárulja, kik közé megy szeke-rünk, – míg a magyar községek között mindenfelé gyümölcsfásor fogad az út mentén. Régi hagyomány ez a mi népünknel, kik tavaszonként, az első nap-sugárra boldog örömmel szedik elő a meszelőt és vakító fehérre vagy néhol kékre pingálják házacskájukat. De milyen kékre!! Ezt még senkisé is figyelte meg: a kobaltekének micsoda árnyalatait tudja ke-verni az erdélyi magyar menyecske. Seholy a magyar kerámiában vagy varrottásban olyan békéltető, ég-színkéket nem láthatunk, mint Kalotaszegen a párná-végeken (errefelé *párnacsúpnak* mondják), asztal-terítőkön, ősi kancsóikon (bokályokon) és főleg a kék-fehér házfalakon.

Szép a házuk belül is. A vendégfogadásra szolgáló *tisztaszoba* teli van kancsókkal, tányérok-kal,

varrottással a menyezet alatti rúdon, no és a hímé«láda rejti a még szépanyáikról maradt pamutdíszes, drágaszép muszulyokat (oldalt felcsapott hímes szoknyájuknak ez a neve), selyemvarrású köténykéket, kendőket és gyöngyös öveket vállfűs (vagyis vállon gazdagon kivarrott) ingeket, végül a férfiember díszesebb börmellényét, *mejjrevalóját* is.

Az asszonyok ma is maguk varrják szoknyájukat vállfűs ingüket, sőt azt mondhatnók: a kender elvetésétől kezdve a vászon ki varrásai g teljesen asszony munka a textil-holmi előállítás. Pihenést nem ismerő nép ez, a legdolgosabb Erdély minden népe között!

Amint hagyományörző, munkás életükről szólunk, meg kell említenünk a legrégebbi közösmunka, a *kalálaka* fogalmát is. Egyik legősibb szokásjogi emlékünks ez, talán még Ázsia széléről hozták őseink.

Mi a székelyföld leghíresebb faragványai Szinte már mindenki sejti, hogy a székely kapu, melynek eredete körül sokáig folyt az eldönthetetlen vita. Mi magyarok csak annyit érzünk, hogy ilyen sehol másutt nincsen, mert egy népnek sincs a vérében a megalkotása, csak a székelynek s a kalotaszeginek. A legszebb kapukat az udvarhelymegyei Fényeden, Telekfalván s Lövétén láthatjuk. A faragáson kívül játékos örömmel készítgetnek a Hargitán a pásztorgyerek bükkfa-taplóból sapkát és kisebb dísz tárgyakat, kivált könyvtáblákat, írompappát, diványhátat stb. Egész sorát mutathatnánk be a parasztművészeknek. Kisasztalok, tükörrámák, kopjafák (vagy nádasmentiesen: fű tüi-fejtől való fák) és a faragó legény

szíveválasztottjának szánt pompás, hímes sulykolok éppúgy remekbe készülnek, mint a nagyobb és tartósabb használatra szánt kapufélfák, gabonaőrző szűszékek és kelengyés ládák. Különösen kedves ajándék a kis sulykolódeszka. Aki nem látta falun a sulykolókat, hogy is sejtheti, milyen vidám nótaszóval folyik ez az egyébként nehéz testi munka: ruhamosás a patakban. Hogy a ruha patyolatos legyen, mennyit kell a vízben állva sulykolgatni, csabargatni. Így végzik ezt Vas megyétől a Csiki-havasokig mindenütt a dolgos asszonynépek. Csak talán a székely nők többet nótáznak és frissebben sulykolnak a hidegebb patakokban.

A székelyek apraja nagyja jókedvvel végzi a legegyszerűbb házimunkát is, de kiváltképpen a házépítést, szövés-fonást s gabonavetést teszi ünnepélyessé a szokások számtalan változatával. Szinte kultikus hagyományok ezek, nemzetségenként, ágankint, sokszor falunkint más árnyalatokkal. Jól tudjuk, hogy a hegyes-völgyes Székelyföldön csupán a földből meg nem élhet senki. Ez a kényszerűség fejlesztette ki a székelyben a díszítőművészkedő hajlamot, a szép formák s a színek kedvelését. A híres torockói csipke pedig sajátos, helyi készítmény és egyik legbiztosabb kenyerük a Székelykő tövében árván maradt testvéreinknek.

Az erdélyi szőttesek közül igen nagy hírre tettek szert a székely „festékes” szőnyegek. Így nevezik a festett fonalról, melyből készülnek. A szőnyegeken kívül az óbolgár-török szóval *csergének* nevezett pompás vastag gyapjútakarót is sok székely házban ké-

szítik. A *székely értelemnek* játékos kivirágzása akkor sem hagyja cserben fiait, ha a megélhetés gondjával küzdve, valahová messzire indul, kereskedni, gyárban dolgozni. Nincs olyan ipari vagy kereskedelmi pálya, melyen meg nem állná helyét. Tudásvágya és munkabírása meg csak fokozódik, ha külföldre megy, pl. *borvizét vagy deszkáját szállítja* túl a hegyeken. Kiváltképpen az istenáldotta Székelyföld sokszáz szénsavas kútja segít sokat rajtuk, ontja a folyékony aranyat a derék, szorgalmas góbéknak, akik nem röstellik palackozni, korsóba tölteni a gyógyvizeket és napokig szekerezni az eladásukért. A vállalkozó kedvre sokszáz más példát hozhatnánk fel. így az egyik szerény kis *vízifűrész gazdája* is a semmiből csinált pénzt Mint napszámos, addig leelkedett a zabolai nagy fatelepen, amíg a maga fejéből szerkesztett egy deszkavágó fűrész s egy kis hegyipatak malmát bérelte ki hajtóerőnek és most egymásután vásárolja az erdőket, házakat nyolc gyermekének. Úgy tesz néha a legkisebb góbé is, *mintha mindenhez értene*, de el nem árulná» Ha aztán másvalaki elrontja a gépet, akkor addig babrál rajta, amíg Isten csudájára megindul.

Nem egyhelyben ülő, sültgalambra váró nép, az már bizonyos. Élénkebb szellemük s kereskedésre való hajlamuk és szerencsájük ezzel is megmagyarázható. A vándorláshoz pedig nagy merészség kell, a nélkülözésekre is fel kell készülni. De hogyha ezt a 22 évet kibírta ez a 600 ezernyi székely testvérnép, akkor mégis csak kell lennie valami titkának, amivel ősei földjét is megtartja, szellemi vezetőket is termel, még-

pedig a számához képest igen nagy arányban. Egyik titka ennek ösztönös demokráciájuk: míg az első fiú kitanulta az egyetemet is, a második kisiparos vagy kereskedő lett, a harmadik fiú meg ott maradt az eke szarvánál. Itt folyik az egész embert kívánó, az ősi birtokocskát megtartó férfimunka!

Minden kis székely udvaron ott az istálló egy-két tehénkével. Aztán jön a csikorgó tél, a disznóölés ideje s milyen jól esik a városban segédeskedő vagy hivatalban görnyedő bátyuskának, ha a falusi csomag a gyermekkori nagy torokra, táncokra emlékezteti. Megvan még a hurkaféléknek, ahogy székelyül mondják: az ázaléknak a kostolóbaküldési rendje is. 40–50 kis tányérra valót visznek szerte a faluban a sógorságnak, komaságnak a „disznóságokból”. Falusi műkedvelő festők sokszor festettek vidám torokat, de nincs még egy igazi, hűséggel sikerült magyar vidéki életképünk, aminek igazában a Székelyföldön lehetne mintája, a nyíltszívűség és vendégszeretet hazájában.

Várják már a fiatalok a téli fonót, a kukorica morzsoló, vagy tollfosztó, mesélő és csókos estéket. Mert munka és tánc, hatnapos verejtékezés, utána meg vasárnapi templomozás és mulatozás teszi változatossá életüket. Hol is lehetnének másutt vallásosabban, mint a Hargita vagy a Gyimesi havasok alján, hogy újra magyarul dalolhatnak! Már elő vette a magakészítette kéregkürtöt az öreg székely néhányszor a havasokon, hogy jelt adjon nemzeti ünnepeinkre az eszténák népének.

A hagyományos „ezer-leány ünnepére” Pünkösd-

kor, vagy ősszel Kisasszony-napjára felvonul Csík-somlyóra a katolikus székelység, sokszáz kereszt-alja nép gyülekezik. Az idén szeptember 14-én különösen bensőséges Mária búcsú volt, mert egybe esett a honvédség bevonulása évfordulójával. A somlyói mosolygó Madonna csodát tett népével, mint ezer év óta annyiszor: megtartotta nagy Ínségében, idegen elnyomás alatt.

Imádságos, magabízó lélekkel illeszkedik bele az erdélyi magyarság a mindennapos munka rendjébe, de megünnepelnek minden hazafias és egyházi jeles napot. Ünnepeikben azonban szerények, inkább szívükben érzik át az ünnepi órák emlékeit. Ezért nem ünnepelték zajosan még a bevonulási napokat sem, szeptember 5-től 13-ig. Csak a templomok voltak teli könnypárás magyarokkal. A 22 év alatt elhangzott fogadalmak ezután sem engedik, hogy a tanultabb erdélyiek úrhatnamságra kapjanak. A népi sorsközösség nagyszerű harcosai, – hogy csak Tamási Áron, Nyíró József és Kós Károly nevét említsük – ezután is az egész magyarság munkája verejtékének szereznek becsületet költeményben, újságcikkben, köben, rajzban és mint az erdélyi sors mindennap virrasztó előmunkásai, példát adnak minden rendű és korú magyarnak.

Erdélyben meg merik mondani az igazat *fent és lent egyaránt*, kinevetik az *üres gőgöt, dzsenti szellemet*, ellenben védik az ártatlanul üldözötteket és a nagy székely közíró, Bartha Miklós, szellemében törődnek a közügyekkel, szerkesztik lapjaikat a legkisebb székely-városban is. Ne tekintsünk hát a vad-

regényes Erdélyre csak mint szórakozó- és vadászterületre, hanem Teleki Pál szemével, aki Erdélyért őrlődött fel idegtépő munkájában. Aligha lehetett volna az ő nagyvonalú, de mindennapi tudósi munkája nélkül megvalósítani, hogy a visszacsatolt másfélmilliónyi magyarnak mindennapi munkája legyen, az idegen megszállók által leszerelt gyárak ismét működjenek, újak létesüljenek, az ott rekedt székely fa vevőre találjon, a rossz utakra, és vasútépítésre közel negyedmilliárdot fektessen be az állam, most pedig Mára-marostól Borszékig és Tusnádig villamosítsuk és a falusi gazdálkodást is új életre támasszuk a milliárdos földművelési beruházás keretében.

Mennyi zökkenőt került el Erdély azzal, hogy Teleki mindjárt a kolozsvári bevonulás után két nappal, szeptember 13-án, összehívta a 22 sötét év alatt legtöbbet dolgozott magyar vezetőférfiakat. A gazdasági vérkeringésnek az anyaországéba való kapcsolása végett alapította a felszabadult keleti részen az *Erdélyrészi Gazdasági Tanácsot*, hogy sorsukba beleszólhassanak, ötletet s valóban tanácsot adjanak a kormánynak. Így kapcsolódnak az állam és a 13 milliós magyarság közös létkérdéseibe az erdélyi nagy és kis vállalatoktól kezdve egészen a legegyszerűbb székely napszámosig a főváros melegétől, kultúrájától oly messzi élő, s a földrajzi távolság hátrányával sújtott magyar testvéreink érdekei.

Megtanulhatja az egész magyarság a maroknyi székely néptől, hogy ne tépelődjék elmúlt bajokon, hanem ugorják talpra, ha elvonul feje felől a történelem Nemeréje.

A szüntelen reménykedés, minden más magyarnál jobban kifejlődött közösségi tudata ad életkedvet s elpusztíthatatlan humort a székelynek és – reméljük – Erdély többi magyarjának is! A remény aranykék fényében dolgozik mindenki egymásért, s a vezetők Erdélyért, a Székelyföldért, melyből sok évszázad óta énekelik:

Székelyföld
Mindig zöld,
Hazám ott –
Szívem ott.

PÉLDAADÓ HÍRES SZÉKELYEK

Nincs még egy hozzánk hasonló lélekszámú nép, melynek annyi nevezetes embere volna, akár a jelenben, akár a múltban. Csakhogy – míg másutt, még a legutolsó néger vagy cigány világban is megbecsülik az értük gondolkodó, kiváló férfiakat, addig nálunk irigység és nagyjainkat a világ előtt eltitkoló közöny volt a legutóbbi évekig. A *székelység* a maga összességében példamutató abban, hogy *kiválóságait megbecsülte mindig.*

A közért végzett munkában, a jövőt építő nehéz időkben fokozza hitünket és munkaerőnket, ha megismerjük azoknak a rajongó magyaroknak életét, kik onnét Erdély messzi bérceiből indultak el és szereztek az egész magyarságnak dicsőséget. A székely vi-

tézségnek Attila és Csaba vezér után ismert legrégebb mintaképeről, *Apor vajdáról* Kézai krónikájában olvashatjuk, mint dülta végig éppen ezer évvel ezelőtt (az *akkori villámháborúban!*) az egész Balkán félszigetet. Nagy Lajos király vajdája, *Laczfí Endre* s vezérkara székely volt, miként Mátyás híres „fekete seregének” több vezénylő hadnagya, így a vakmerő *Gálfí János*, vagy az otrantói csata hőse, *Both András*. Erdélyből rabszíjon került a török táborba a székely *Orbán mester*, a XV. század híres ágyúöntője, az ő ágyúival vették be a törökök Bizáncot.

Éppen 400 évet fordult az idő, hogy a másik nagy ágyúöntő: *kézdivásárhelyi Gábor Áron* legendás alakja bukkant föl a 48-as szabadságharcban. Ám nemcsak a vitézségnek, de az *egyetemes tudomány-nak is zászlóvivője Erdély*. A székelység adta Krakó egykori diákjától: *Székely Istvántól* származó magyarnyelvű első világtörténeti könyvünket a XVI. században és az első magyar filozófust: *Apáczai Cseri Jánost*. Még jóval előttük Hollandiában adják ki *György mester* matematikai munkáját, London első kórházának alapítója *Bánffy-Hunyadi János*. Százával írtam össze a Bécsben, Krakóban, Varsóban, Róma és Bologna kollégiumaiban tanult katolikus magyarokat s a jénai, heidelbergi, upsalai, wittenbergi, oxfordi egyetemek protestáns székelyeit. Még vallásalapító is került erről a fájdalmasan szép Székelyföldről: az unitárius egyházé, *Dávid Ferenc*. A vallásszabadság első törvényét Tordán, a még megszálló idegenektől szenvedő földön mondták ki elsőnek a világon 1556-ban.

A török világ diplomatái jórészt székelyek voltak, kik a rokon nyelvét hamar megtanulták s országuk is közelebb esett Kelethez. A török krónikákban gyakran szereplő nevek: Rédey, Borsos, Bánffy, Kamuthy, Mikes, Ugron, Mikó, Sándor stb.

Bethlen Gábor fejedelem 1622-ben alapított nagyenyedi főiskolájáról immár több mint 3 évszázada kerülnek ki tudósok, így az *első magyar fizikakönyv írója: Tőke István* (1731), a növénytan tudósa: *Benkő József*, a jénai tudóstársaság tagja, s *Párizz-Pápai Ferenc*, első orvosi könyvünk írója, *Bethlen Miklós* erdélyi kancellár és sokfelé követségben járt krónikásunk, első Göttingában végzett nyelvészünk, *Nagy Pál* is. Itt említem meg, hogy első finnugor nyelv-kutatónk is székely: *Halmágyi István*, aki a világ kerekén legelsőnek foglalkozik nyelvekkel néprajzi és földrajzi tanulmányok kíséretében. De Enyed nevelte *Misztótfalusi Kiss Miklós* híres nyomdász. *Bod Péter* irodalomtörténész, *báró Kemény Zsigmond* híres regényíró, és *Szász Károlyt* A kolozsvári ref. kollégium pedig Gyulai Pált.

Zágoni Mikes Kelement, Rákóczi leghívebb katonáját ki nem ismeri. Halhatatlan levélköltészetével két és félszáz évvel ezelőtt teremtette meg szépprózánkat. Kevesen tudják nálunk, hogy a spanyol történelemben arany lapokon jegyzik fel a 18. század két székely felfedezőjét: brassói *Zakariás János* hitértítő volt Délamerikában, *marosszentimrei Balogh József* pedig a leydeni egyetem oklevelével zsebében Guyana növénytan kutatója.

A fölfedezők sorában a legnagyobb: *Kőrösi Csoma*

Sándor, ki éppen száz éve, 1842. áprilisában halt meg Tibetben. Minden magyarnak büszkesége, Széchenyi mondta róla akadémiai emlékbeszédében, hogy „pénz és taps nélkül, egész életét nemzetének áldozta, míg összeroskadt fáradalmai alatt”. Az egykori szegény *nagyenyedi szolgadiáknak* már 14 éves korában jutott az a kitüntetés, hogy magister lehetett iskolájában. Egyik tanára biztatására Göttingába megy angol ösztöndíjjal s 1815-ben hazatér Enyedre tanárnak, hogy néhány év múlva örökre elbúcsúzzék hazájától. Az Őshaza kutatását tűzi ki célul és ezért tanul egész életén át: 18 nyelvet tudott, köztük a héber, arab, sanskrit, perzsa, orosz s más keleti nyelveket is. Tibetben a láma-kolostorokban még megtette tudását az ottani nyelvekkel. Küzdött betegséggel, faggyal, éhséggel, de öt évi szakadatlan munkával elkészíté a 40.000 szavas angol tibeti szótárt. Húsz évi útja mégis ábrándkergetés volt, az áhított magyar őshazát nem lelte meg, pedig közelében járt. Leveleiben mindig hálával említi egy angol tudós (Moorcroft) nevét *È* a. *Tudományos Akadémiát*, melynek vezetősége, (Teleki József és Széchenyi!) önmagát tisztelte meg Csorna megválasztásával és segítségével. *Darzsilingi sírjához* angol és más tudósok éppúgy zarándokolnak, mint a buddhista papok, kik Skander bégként, szentként tisztelik.

Hasonlókép akadémiai büszkeség másik két világhíresség: *Bolyai Farkas* és az első amerikai utazó tudós *Bölöni Farkas Sándor* megválasztása. Bolyai nevét egyik katonai főiskolánk viseli, róla és fiáról egész könyvtárat írtak. Bölöni amerikai útikönyvé-

ben egyik első útleírónk s a szabadság és nemzeti gondolkozás úttörője, akárcsak barátja: *Wesselényi Miklós báró*, a kiváltságos osztályok ostorozója, akik „önző érdekeiket a hazafiság, rendiség, alkotmányosság köpenyébe burkolják”. Egy másik székely fölfedezőről, akit Madagaszkár törzsfői királyukká is választottak: *Zilahi Kiss Miklósról* e nagy afrikai sziget egyik folyóját nevezték el.

Legáldozatosabb főnemeseink közül való *gróf Mikó Imre* Háromszék megye szülötte. Erdélynek az osztrák önkény idején gazdasági és szellemi téren egyaránt erősítő, nevelő vezére volt. Egész vagyonát az *Erdélyi Múzeumra* hagyta s küzdött a kolozsvári egyetem létrejöttéért 1872-ben. Nagy volt írónak és műgyűjtőnek is s legfőbb jelentősége, hogy példát adott a főnemeseleknek a néppel törődésre és kimondta: a magyarság egyetlen megtartója a minél számosabb önálló családi tűzhely és kisbirtok. Méltán említhető vele a *Teleki nemzetség* is, a 18. századi *Teleki Sámuel*, a marosvásárhelyi könyvtár alapítója s a múlt század végének hasonnevű fölfedezője. Afrika és Ázsia kutatója, a Rudolf és Stefánia tavak felfedezője. A *Teleki nemzetségből* tudományunk és irodalmunk még egy tucat kiváltságot tisztel, legvégül a tragikus sorsú nagy földrajztudóst: Teleki Pált, a székelység hazasegítőjét.

Udvarhely szülötte *Orbán Balázs*, a székely nép és föld máig egyetlen teljes leírásának írója, kinek sorsa küzdelem volt a tudatlansággal; meglátta és kimondta, hogy keleti a magyarság tüze és hamvadása, keleti a közönyünk is, mely előtt elvágat a

siker, de keleti a tunyaságunk is, mely engedi a szorgalmasoknak, ügyeseknek, hogy fát vágjanak a hátunkon!

De még legalább ötven székely halhatatlan tudós és politikust sorolhatnánk fel, köztük *Brassai Sámuel*t, valamennyi tudomány mesterét, *Jakab Eteket*, *Kővárit*, a többi jeles történészeket s egész sor jog, vagy természettudóst egészen napjainkig. Se szeri, se száma a *képzőművészetek* (építészet, szobrászat, festészet) székely hírességeinek, hogy csak a XIV–XV. századból nemrég előkerült falfestmények mestereit vagy első névről ismert magyar szobrászaink: *Kolozsvári Márton és György* alakját említsem, egészen a múlt század nagyjaiig. *Barabás Miklós*, a roppant termékeny arcképfestő Széchenyinek s kortársainak volt legjobb barátja, *Paál László* pedig Munkácsynak, kivel együtt járták Párizst. *Gyárfás Jenő*, *Székely Bertalan* és *Márton Ferenc* már korunknak voltak legnagyobbjai.

Az erdélyi irodalom vigasztaló szent ígét a nemrég kidőlt nagyok (*Petelei*, *Reményik*, *Kuncz Aladár*, *Sipos Domokos*) után egyre szélesebb körben, a világnyelvek tolmácsolásában is hirdeti *Nyírő József* és *Tamási Áron*, a két legjobb székely író. De jönnek, egyre tömöttebb sorokban a fiatalok is, annyian, hogy szinte csoda, honnét tud ennyi tehetséget teremni a maroknyi másfél milliós erdélyi magyarságnak egyharmada: a székelység?

Érdemes megjegyezni, hogy századunk legnagyobb csodái: a villamosság és a rádió tökéletesítő! között is voltak és vannak székelyek: Edison munka-

társa volt a csíksomlyói *Fodor Ferenc* s a kolozsvári *Puskás Tivadar*, utóbbi aztán a felvidéki vasutak s a Telefonhírmondó bevezetője, illetve feltalálója. Végre az is székely dicsőség, hogy a külföldön tökéletesített távolbalátó készülék alapötlete *Mihály Dénestől* ered és mai napig is a legnagyobb német rádiógyárak vezetője.

Igazán csak úgy izzadhatott ki magából ennyi kiválóságot, mint a nemesgyöngyöt a kagyló; a Gondviselés jókedvében alkotta a székelyt, hogy minden csapás után talpraugrik, nem kesereg és töpreng, hanem dolgozik, egymást megbecsüli. Példás az a nagy összetartás, amivel vagyoni- és rangkülönbség nélkül törődnek egymással, ápolva a legősibb magyar *kalákás* hagyományokat, vagyis a szorgosság idején a *közösségi munkát*, semmiféle dolog végét nem röstellve! De még az ekeszarvát tartva is olvasgatnak, a szerszám-padoknál is jókedvvel dalolnak, művelődnek. *Példásak.*

A SZÉKELY IFJÚSÁG 23 ÉVE CSONKA- MAGYARORSZÁGON.

Aki csak a farsangi hangulatból, a ragyogó Erdélyi Bálókból emlékezik a Pestre került erdélyiekre, annak részére különösen jó ha rámutatunk az erdélyi magyarok, székelyek bús számkivetése hétköznapijaira is. Megmutatjuk, mily áldozatok árán szervezkedtünk s hogy egy-két maradandót is alkottunk. A

sorsnak örökéletű ajándéka az, hogy egymást itt a befogadó fővárosban megismertük. *A Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületében* (SZEFE) tömörült minden idekerült erdélyi magyar ifjú 1918 gyalázatos zsidó lázadása, az ú. n. őszirózsás Károlyi-Linder-féle hazaárulás idején, s azóta 23 éve már. Ezt egyesületi *alapítónk, Antal Dezső építész*, főisk. tanár megírta s elmondta Egyesületünk húszéves fennállása ünnepén.

Rövid emlékezésem csak arra az időre terjed, amikor 1920. nyaratól, Kolozsvárról történt kiutasításomtól fogva megismertem az akkor még 300–400 főből álló székely tábort. Ekkor hurcolkodtak át a Vilmos-császár-út 55. alatti ú. n. *Emke-házból* a Deák-térre, hol több mint tíz éven át otthonra leptünk számkivetésünkben. Az Egyesület következő helyisége Vilmos császár-út 22. volt, ahol 13 évvel ezelőtt, mint az egyetemi sorból kinőttek, megalakítottuk az *Erdélyi Férfiak Egyesületét gróf Teleki Pál elnöklete alatt*. Haláláig vezérünk is maradt... Most természetesen ez a közel kétezer tagot számláló egyesület s testvéregyesületek egész sora és az ezeket tömörítő Erdélyiek Szövetsége fogja össze az itt élőket; a diákokat pedig a régi változatlan szellemben a SZEFE. A volt székely hadosztálybelieket a *Hadosztály Egyesület*, az ipari és kereskedelmi munkástestvéreket pedig *Körösi Csorna Sándor-csoportunk*. Immár kilenc év óta itt vagyunk együtt Rákóczi-út 15. II. emeletén.

Visszatérve a SZEFE életére, kiemelem, hogy első tagjaink $\frac{3}{4}$ része a nemzeti hadsereg vagy a hadosztály bátor elszánt katonái voltak s ezt az igaz

magyar fajvédő szellemet oltották belénk „golyákba” is, akiket még semminő világmételey nem fertőzött meg. 1921 kora tavaszán *Csanády György, a Rádió mostani főrendezője Kolosváry-Borcsa Mihállyal* immár a Sajtókamara elnökével és *János Áronnal*, a mostani orsz. képviselővel együtt átszervezte az immár ezren felüli létszámú egyesületet; székely *mithoszt* költött, rabonbánokkal, ősi áldozási szertartással. Székely himnuszunk költője, Csanády és leg-hűbb munkatársai országos visszhangot keltettek, amerre csak székelyek éltek; egyesületi taglétszámunk már jóval ezren felül járt, mikor Incze Antalék megszervezték a *12 nemzetséget* s ennek, az *egész Erdélyt megyénként összefogó*, tehát egymást legszűkebb körünkől ismerő szervezkedésnek lett az eredménye az 1922-re immár két és félezret számláló, legerősebb ifjúsági egyesület! Aranyos-Torda, Barcaság, Bihar, Csík, Háromszék, Kolozsvár, Küküllő-Enyed, Maros-szék, Olt-Hunyad, Szatmár, Szilágy, Udvarhely nemzetségeiben találkoztunk illetékességünk szerint 2-hetenként, beszélünk a hazatérésről, közös bánatokról és sikerekről, osztoztunk gondban-örömben. így a Deák-téren még minden este élénk mozgás volt 4 termünkben, hiszen volt néhány nemzetség, mint Bihar, Kolozs, Háromszék, Maros-szék, melynek éveken át 200-nál több dolgozó, feljáró tagját ismertük, Áldozatainkat leírni lehetetlen, azokat csak átélni lehet! Ahogyan Zilahy a *Fehér szarvas c. színművében* lefesti, inkább kigúnyolásunk, mint hiteles rajzunk. Valóban *hittük* is mindannyian, hogy időt, munkát áldozó éveink nem lesznek hiábavalók.

Már 1921 májusában egyetemes, díszáldozatot tartottunk Csanády testvérünk fenséges szárnyalású igéivel, nemrég könyvalakban megjelent ódonzamatú szertartásával, az *aquincumi* római körszínházban, *Atilla Urunk egykori sátorpalotája közelében* ... Az igazi megpróbáltatás, a véres áldozat öszéhez is elérkeztünk: mint *Mikes-zászlóalj*at, rendszeres lögyakorlataink keretét legfőbb Urunk, Kormányzónk parancsára a vár őrségére rendeltek ki ama gyászos Károly-puccs óráiban, 1921 októberében. Egyik századunk meg *Budaörsnél* kapta a tűzkeresztséget s hullott el két székely testvérünk a félrevezetett király által megsértett magyar alkotmány védelmében.

Ugyancsak 1921-ben, karácsonykor ültünk először a *Székely Karácsonyfa* alá azok, akik saját hazánkban még hontalanul bolyongtunk. Rabonbánjaink: *Papp Antal*, *vitész Siménfalvy Tihamér* és *Mikó Ferenc*, valamint tanárelnökünk és végig vezérünk: *gróf Teleki Pál*, mártír-miniszterelnökünk is itt voltak s azóta is minden karácsonykor fiaik körében töltöttek pár órát, – szegény Siménfalvy tábornok bátyánk kivételével, kit néhány év múlva kiújult harctéri betegsége a sírba döntött; most az új-temetőben pihen, idegen homokban, nem az imádott székely fenyvesek között... Amikor nagynevű vagy akár csak egyszerű „gyalogszékely” is kidőlt sorainkból, mindig mozgósítottuk az egész SZEFEHÉ-t és így címeres zászlónk alatt sokszáz ifjú kísérte örök nyugovóra *Költő Gábert*, az ifjan elhunyt kúriai bírót, kinek a kolozsvári oláh börtönből hozott sebei és tüdőbaja volt a vég-

zete. Egyesületünk ifjúsági tagjai közül is közel százat temettünk már e nehéz 22 év alatt; az *eltávozók feje alá mindig egy maréknyi erdélyi földet tettünk*, kék-arany székely zászlószínünkbe takart párnában. Utoljára az értünk, s egész hazánkért agyondolgozott, felejtethetlen vezetőnk, atyai támaszunk: Teleki Pál feje alá.

A magyar sorskérdéseket nemcsak szűkebb körünkben, áldozatainkon beszéltük meg, hanem 1920-tól kezdve minden nyáron rendszeres felolvasó és műkedvelő színelőadásokat rendeztünk szerte az országban. Az Alföld és Dunántúl minden nagyobb városát felsorolhatnánk, amerre jártunk. Hazafias előadásaink, téli műsoros báljaink keretében mindig rátereltük a csonkaországiak figyelmét az *elszakított részek fájdmára*. Előadóink sorában nagy költők és szónokok egész sora jött segítségünkre, hogy csark *Ravasz Lászlót, Prohászkat, Szabó Dezsőt emeljem ki*. Több hírneves színész ekkor bontogatta szárnyait, műkedvelő estjeinken, így Operánk büszkeségei: *Palló Imre dr.* és *Kóréh Endre*, vagy *Dani bá* (Hosszú Zoltán dr.) és *Szakáts Zoltán*.

Vidéki főiskolákon tanuló testvéreink pesti mintára szintén szervezkedtek és már 1922 őszén Csanády György-gyei az élén megalakult a *Szefhék országos szövetsége* is: Debrecen, Szeged, Pécs, Keszthely és Magyaróvár diákjaiból. Evekig erősített összetartásunk érzésében egymás látogatása s az a tudat, hogy bármily világtájra sodor a végzet, mindenhol lesz egy bajtársunk és egyetérző testvérünk. Időnként más-más Szefhében tartottunk nagyobb találkozót,

így különösen nagysikerű volt az 1923-as szegedi, Incze Antal alapító elnök szervezésében és később a keszthelyi, meg a debreceni nagyáldozat, melyre egész különvonaton utaztunk Pestről. Szegeden heti-
lapunk is volt, a két évfolyamot megért és Fetter Gyula által szerkesztett irodalmi és társadalmi szem-
lénk: *Új Élet*. Második évi számait már Kolosváry-
Borcsa Mihály szerkesztette, az akkoriban, 1923 nya-
rán létesült Centrum-nyomdában, a keresztény-szo-
cialista diákházban, melyet felavatásakor Legfőbb
Hadurunk, a harcoss magyar, fajvédő ifjúság Vezére
is kitüntetett látogatásával. Felejthetetlen órák vol-
tak, midőn a Köztelek-utcai diákműhelyek előtt fel-
sorakozó sokezer diák, köztük a közel ezernyi székely
fiúk arcéle előtt szemlét tartott Magyarország Kor-
mányzója ...

Nagy eseménye még 1923-nak a *Normafánál tar-
tott juniálisunk*, melyre valamennyi ide számkive-
tett erdélyi vérünket meghívtuk hírlapok és akkor
is nagyszámban volt egyletük útján; *Istók János
szobrának* alapzatába helyeztük el egyházi áldások
kíséretében az Erdély megyéiből hozott földet. Füle-
lembe cseng még Ravasz püspök úr költői szárnya-
lású áldásából, hogy „*szeressük a földet, mert az, a
szülőföld, egy óriási, testté lett isteni szó!*”

Sok egyszerű gondolat csiholódott a kemény
székely koponyákban. így már 1923 őszén össze-össze-
ültünk az öreg EMKE-házban, Csomóss Miklós test-
vérünknel, majd Szász Bélával egy-egy csendes sö-
rözőben és a nagy átalakulás, az újjászületett had-
sereg kérdéseiről elméltünk. Fölvetette Szász Béla

már ekkor a megalkuvásnélküli, de magyar szocialista fiatalok összefogása tervét; sikerült rendes, alapszabályos egyesületet is alkotnia, a *Bartha Miklós-Társaságot*, melynek első elnöke Asztalos Miklós, azóta már országos híré színműíró, volt. Oroszlánkörmeit már azidőben mutogatta: nemcsak mint szociológus és történész, de mint víg játékíró is rengeteg sok derűs órát szerzett nemcsak szűkebb székely testvéri környezetében, de több vidéki előadásunkon is, így pl. az Esztergomban bemutatott „Múzeumi Fáraók” c. roppant mulattató darabjával.

Nem hiányoztak a derűs esték a régi Szeffhéből sem. Húgainknak nevezett lánytestvéreink főztek finom hazai dolgokat, tokányt puliszkával, sütöttek kürtöskalácsot stb. Emlékezetes egyik vacsoránk a Deák-tér Két Törökről elnevezett patinás házában, mikor *Szabó Dezső is megjelent* egyik régi-országházi előadása után és Csanády tartott felköszöntőt. Akkortájt jelent meg a varázslatos szépségű *Csodálatos Élet* c. regény és ennek országos híré mesterét, Szabó Dezsőt üdvözölte a szónok, igen szellemes fordulatokkal, így pl. az éppen kozmásan sikerült puliszkáról megállapította, hogy „csodálatos étel”, mert egymás szeretetében még a rosszaságát is elfelejtjük, a pusztá hazai nevére. Az egyes nemzetségek táncai, téli guzsalyosai, kötöcskéi mind-mind meleg emlékeket jelentenek a székely fiatalságnak, de a legforróbb báli esték emlékei mégis a szép Gelértben, majd a Vigadóban rendezett *Marosszéki Bálókhoz* fűződnek.

Így váltakozott télen-nyáron a derűs találkozó

a komoly áldozatot kívánó munkákkal: oláh és más nyelv-tanfolyamokkal, Jancsó Benedek egyet, tanár nemzetiség-történeti előadásaival, irodalmi vitákkal. Így pl. a sokaknak még ma is botránykő gyanánt meredező Ady-kérdést a magunk józan értékelésében akkor, a 920-as évek elején elintéztük, kidobva belőle ami mérgező, Galileista-zsidós fércelmény s megszeretve, mohón tanulva azt, ami örökéletű, magyar s ami a kisemberek jövőjével: a paraszt és a munkástestvérek sorsával összefügg. Sokszor adtunk még mais bajtársi egyleteknek is erdélyi előadásokat, így a Széchenyi Szövetségben beszélt Jakab Géza a székelly írókról, mások a Bethlen Gábor, a Turul, a Szt. Imre és más szövetségekben tartottunk számos erdélyi néprajzi, történeti és mindenkor lázító, irreudenta előadást. Nem a babérért, hanem áldozatból.

A szürke köznapi munkákból legtöbbet mi kolozsváriak vettük ki a részünket: *Papp Rémig* nemzetiségfőnök vezette be a sajtónyilvántartást és hosszú éveken át óriási híryananyagot vágtunk ki és rendszereztünk, Erdély mindenféle kérdésének megvilágítására. Ezekkel sokat segítettünk a *Népies Irodalmi Társaság* fontos tájékoztató irodájának is. Nemzetiségünk kivált az erdélyi irodalom iránt keltett széles érdeklődést, 1924 tavaszán rendezett öt estjével. A zeneakadémiai termet ötször töltöttük meg ily változatos műsorral: Ravasz László, Imre Sándor, Péreányi piarista tanár, Nagy Adorján, Simonfy Margit előadóművészek, Bodor Aladár, Solymossy egyet, tanár stb.

Ép testben ép lélek! – ezzel a jeligével évekig

szerveztük a heti kétszeri *testedzést* is, míg aztán 1926 tavaszán a BBTE-pályán orsz. Szeffe versenyt is rendezhattünk, Kolozsvár Nemzetiségünk általános diadalával. A nyaranta Erdélybe vagy máshová üdülésre utazni nem tudók részére a nagy *Diákjóléti Irodák* révén sikerült 1925 óta rendszeres *balatoni tábort* nyaralást is kieszközölnünk, Bokros Béla és Nadas János testvéreink fáradhatatlan és hosszú éveken át végzett önzetlen munkájával.

Pusztán a sokezernyi székely összetartása és a néhol talán el-elszunnyadó hazafi-tűznek élesztése olyan óriási jelentőségű, hogy most, a megnagyobbodó országban érezzük legnagyobb jelentőségét egy töretlen *hazafiságban nevelt fajvédő gárdának*. Ebben mindenki fontos, nincsenek másodrendű harcosaink, mert mindnyájan szabad, határvédő székely nemesek vagyunk, másfél évezredes, *hun-avar jus-sunk révén!* Csak olykor a fegyverek mások, néha a legszelídebb múzsáké is fontosak. Jól mondta Erdély s az egész magyarság nemrég elhunyt legnagyobb költője: *Reményik Sándor*, hogy a szörnyű magyar Télben az „*egyetlen tett: a Költő álma volt!*” Ez élesztette a magyar lélek pásztortüzeit, a még rab Szepeségtől a gyászoló Cenk-hegyig.

Büszkén valljuk, hogy a Szeffe ezeknek a picinyke pásztortüzeknek lobogásába beleadta fiatal tűzét, hitét, száraz kenyerét és lefojtott könnyekbe fulladó sokszáz éjét, napját. Nem kisebbet kezdtünk, mint derék Puskás István, udvarhelyi testvérünk ötletére a *semmiből összekalapáltunk* 1926 nyarán egy *Collegium Transilvanicum*-ot, szemlénk is volt:

a *Kelet*, majd egy évre rá az a nagyszabású, képes folyóirat, mellyel megelőztük a nagyszerű Helikont és sokmás ma divatos, nagypénzű hidacsját, lelki paliócskát, melyeknek immár nem az áldozat, az értük élés a hajtógőzük, hanem inkább a belőle-élés, a „széplélek” léha kitenyésztése. A mi *HID-unk valóban híd volt* a lelkek, a szakadékok fölött, sőt még az elszakított ezeréves határokon át is, az örök Magyar Lélek hídja. Az első szám költségét a szánktól megvont falatok, több hónapi takarékoságunk és vakmerőségeink adták össze: bajtársaim ebben Hajdú Dénes, Bencze Sándor és Csorna Jenő voltak; főszerkesztőnek *Csanády Gyurkát* kértük fel, aki nagy segítségünkre volt az apostolkodásban és ízlésével, komoly irányításával márkázta havi szemlényt. Két évig éltünk, 1927–28-ban, amíg csak verejtéssel győztük az egyre apadó előfizetőket pótolni. Akkor még Pesten ismeretlen, de máma aranyat érő nevekkal kezdtük számainkat: *Kós Károly* művészeti tanulmányaival és *Varju-nemzetség* c. regényével, *Makkal Ady*-tanulmányával, *Benedek Elek*, *Szentimrei Jenő*, *Pál Árpád* s mások tanulmányai-
val, *Nyíró* és *Tamási halhatatlan első novelláival*, *P. Guláesy Irén* és *Szabó Mária* tárcáival, *Tompa László*, *Jprily*, *Reményik*, *Dsida Jenő*, *Bartalis János*, *Finta Zoltán*, *Berde Mária* verseivel.

A hazulról vizsgákra kapott pénzből sok szép műmelléklet lett, versengve nyomattunk szebbnél szebb számokat; magunk cipeltük előfizetőinknek a postára és a könyvesboltok kirakatába. 1927 tavaszán egyik Híd-számot *Móricz Zsigmond 25 éves írói ün-*

nepélyére adtuk ki, majd 28-ban megrendeztük a magyar ifjúság első országos *Ady-ünnepét*, mintegy visszahódítva az éhes kazároktól ezt a fájdalmasan elzüllesztett zsenit... Első szavunkra a HID pesti „pilléréhez” állott *Ravasz püspök, Jancsó Bence* bácsi, *Kodály Zoltán, Juhász Gyula, Szabó Lőrinc, Erdélyi József, Féja Géza és Németh Antal*; felvidéki állandó munkatársaink: *Mécs László, Barkó István, Rácz Pál, Győry Dezső*; Délről *Fekete Lajos* és írói köre, Parisból *Ajtay Miklós* és Amerikából *Reményi József* volt segítségünkre. Minden műbírálathoz önálló cikk volt, eszmei síkon; film- és színházrovatunk éppúgy nem engedte sorába a jól fizetett reklámot, mint ahogy a *hirdetésektől is függetlenek voltunk*. De érezzük: magvetők voltunk, utánunk nő a vetés, nem baj, ha az aratás másoké, *élelmesebbeké, üzletembereké*.

„A baj látott népnek győznie kell!” – ez volt a hitünk, Tamási szavai szerint és ezért minden önkínzás, ének, áldozat ezután is, napjainkig, a *Székelyföld másik részének hazatértéig*. A Szeffe még napjainkig buzgólkodik előadásokkal, térkép- és könyvkiadásokkal, irredenta levelezőlapokkal és ma sem szűnt meg erős vára lenni a sorsüldözötteknek.

SZÉKELYEK BÁCSKAI HONFOGLALÁSA.

Csodák korát éljük. Ki álmodta volna félévvel ezelőtt, hogy az áldott Bácska hazatér s hogy a meglevő félmilliónyi magyarsága további tizenötezer jó magyar lélekkel gyarapodhat? Azon a helyen, ahol a szerbek az 1912 óta velük együtt harcoló komitácoknak és dobrovoljacoknak több mint százezer holdon telepes házhelyeket s további százezer holdon földbirtokot osztogattak, most mi vagyunk az urak! Május 9-től kezdve öt hét alatt sikerült áthozni a bukovinai székelyeket (13.200), akikből már közel háromezren tavasszal átszökdöstek hazánkba. Ennek a gyorsaságnak Bonczos Miklós személyében van a titka, az árvízi hősből, aki már a tavalyi szükség idején megmutatta lélekjelenlétét és fáradhatatlanságát a különféle menekültek fölkarolásával. Megértette most a bukovinai székelyek papjának, a József fal vi tűzvész idejéből országszerte ismert *Németh Kálmánnak* segélykérését és mindjárt a Bácska felszabadulásakor, április végén tárcaközi bizottságot alakított, később kormánybiztosi minőségben helyszíni irányításával sikerült letelepíteni közel harmincezer holdon 2921 székely családot, 323 vitézi és 18 délvidéki hősi halott hozzátartozóit. A földreformtörvény alapján még ezenkívül 179.000 holdat fognak szétosztani hamarosan, mihelyt a földművelésügyi kormánynak ezerágú teendői közt végrehajtó kezei ráérnek.

A telepek Szabadkától 20 kilométerre kezdődnek: Hadikörstől körben (Pacsér felé) Andrásföldje And-

rásfalva, Andrásmező s még négy, Andrásfalvából kiltelt telep őrzí az ősí nevet; lefelé a csatornához közel van a tíz *Hadik-nevet* hirdető falu, továbbá hat *Istenes* község és *Józseffalva*, *Székely tornyos*, végül a legpompásabb telep, az 1300-on felüli lélekszámú *Horthy-vára*, saját postával.

Robog társaskocsink a Szabadka–Topolya–újvidéki pompás műúton, – mely a szerbek egyetlen maradandó alkotása az újvidéki báni palota márványcsodája mellett –, s a végtelen rónán, a magyar kánaánban mindenfelé vidáman integető szekeres góbékkal találkozzunk. Hamar otthonosan érezték magukat, keresik a szomszéd telepeken a rokoni kapcsolatokat, benéznek a nagy városokba, igazán *itthon* érzik magukat. Itthon, hiszen rangkülönbség nélkül mindenütt, a legmagasabb intéző körökig, testvéri szeretettel törődnek velük. így könnyebben feledhetik a büszke Kárpátok tiszta levegőjét, mikor majd új utakat építenek a bácskai porba, sárba fulladt mostani bekötő utak helyébe.

Mind a *huszonnyolc telepet a régi öt bukovinai faluból osztották szét*, s míg ott kb. tízezer holdjuk volt, itt a székelyeknek közel kétszerennyit, a vitézeknek ós a hősí halottak családtagjainak több mint tízezer holdat osztottak ki. Lássuk, mit mondanak a mindennapi munka hősei¹? Az öreg Fábíán Mátyás Andrásmezőn imás áhítattal mutatja nekem az első bűzát tenyerén s szerényen megjegyzi, hogy épen az ő felesége is ott volt a küldöttségen, mely kormányzó urunkhoz Kenderesre az első bácskai magyar kenyeret elvitte. Az asszony pironkodva kesereg, hogy a

meghatottságtól egy szót sem tudott szólani. Most meg az a baja, hogy kis házán elmaradt a meszeléssel a kukoricatörés miatt.

Micsoda tisztaság és rend utáni szomjúság él ezekben az emberekben! Nem csoda, hogy a nyugati utazók a régi Bukovinában mindenütt megkérdezték, mikor a sok száz düledező román viskó után ismét nyugodt európai módon élő falukba értek: milyen fajta nép lakik ott? Büszkén felelték: székely magyarok. Ily néppel gyönyörűség bajlódni, mondja a tanító és a jegyző most a Bácskában. De mindjárt ráterelik a szót az Újvidéken levő kormánybiztosságra és annak éltető szellemére, vezérére: Bonczos Miklóusra. Azzal is törődtek, hogy a helyreépített kis házakban néhány napra való élelem, tüzelő, fertőtlenített kút, a frissen meszelt egészségházban védőnő fogadja az érkezőket. A kormánybiztosság a honvédség segítségével felárkoltatta a hepe-hupás utcákat, mindenüvé óvónöket, zöldkereszteseket, jegyzőt, papot, tanítót, iparost és kereskedőt is telepített s még a legszükségesebb gazdasági eszközökről, állatokról is gondoskodott. Nem volt itt bürokrácia, csak érző szív és mindenütt jelenvaló gondosság! Az elhagyott szerb telepítvényeken minden ingóságot leltároztak, majd a földet és házastelkeket műszakilag pontosan fölvetették tíz mérnök segítségével és immár a telekkönyvi tulajdonbáírás is $\frac{4}{5}$ -részben megtörtént. Mindez alig öt hónap alatt. Illő bér fejében a most kiosztott földeken túli, telepesközségi határokon levő és mintegy 23.000 holdnyi földeket a kormánybiztosság felhívására a már ott lévő székely és vitézi családok mű-

vélték meg, részeltetés fejében; ahol pedig nem győzték a munkát, mint a pl. a kisebb lélekszámú Hadik-órsön (293 lélek), vagy az egyetlen református telep: Andrásházán, ott a telep határában levő földeken jól kereshettek a többi bácskai őslakó magyarok is a közeli falvakból, akik sóvárogva várják a még kiosztásra váró 179.000 holdnyi földet a földművelési minisztériumtól, hogy ezek, a szerb megszállás alatt is hűséges magyar parasztok, verejtekük és kitartó hűségük jutalmául végre a „nábobokföldjén” a sajátjukban élhessenek...

A 15.000 új telepest, a székely és vitéz honfoglalókat látni meglegedetten, boldogan, – ez a kormánynak a legnagyobb öröme, hiszen ennyi derék magyar áldja aggodó munkájukat. A névtelenségbe takarózó, szerény irányítók is megérdemlik, hogy megismerjük őket: Bonezos államtitkár-kormánybiztos közvetlen munkatársait. A jogi munkákat nagy körültekintéssel, fáradhatatlan eréllyel végzi az igazságügyminiszter kiküldött táblabírája: vitéz Kovách Elemér, ott lenn Újvidéken pedig a kormánybiztos helyettese, dr. Nagy Valér rendőrtanácsos irányítja a telepítések egész közigazgatását, közvetíti a legkisebb iskolásgyermek panaszát, kérését is az illetékesekhez. Megérdemelné valahány tisztviselője, leírója, altisztje van e kormánybiztosságnak, hogy névsorát – ha helyünk volna – leközzöljük!

II.

SZÉKELY HEGYEK TITKA.

Míntha álomföldön járnánk, mindenütt fa-járdán, kényes léptekkel bolyonghatunk a havasok tetején épült kis falucskában: *Komandóban*. Hazánk egyik legkiebbebb (és ki esőbb) zugában végtelen békesség árad itt a régi román határtól puskalövésnyire. Csak olykor visít a csöndbe az egyszerű székely favágók és telepi munkások rádiójának hangja; de ez a legnagyobb örömük, esti pihenőjük: Pest hangja, amit 22 évig nélkülöztek.

Mi ennek az alig ezernyi falu jólétének titka? A Gröder bárók által jó félszázaddal ezelőtt alapított hatalmas 16 gőzfűrészes telep, mely ezer meg ezer holdas lombos és fenyves erdők kitermelését folytatja, habár csonkítottan is. Bámulatos fegyelemben, állami ellenőrzésünkkel dolgoznak a székelyek százai: 44 kilométernyi iparvasutakon hordják be a rönköket a falu szélén dolgozó gyárba. Különféle méretű deszkákat vágnak s majd a 24 km.-re levő Ko vászna állomásra le a völgybe vontatják egy különleges inga-rendszerű kötélpálya és iparvasútjuk vígan pöfékelő mozdonya segítségével. Külön csuda még,

hogy a mozdonyt nem szénnel fűtik, hanem a telepen óriási nyomással préselt *fűrészpor-téglákkal*, amiknek a kalóriája felér a porosz szénével... Régi, jó békebeli szabadalom ez még, de román megszállás alatt sem szünetelt, ők is félig államosítván ezt a fehéret „aranybányát”.

Igazi idillikus környezet, madárdal a közel 2000 méteres hegyek oldalában. Maga a falu is 1300 méternyire! Hogy is jutunk ide, a pompás 2 emeletes szállodával és sok-sok vendégszerető, pompásan főző csupaszív székely góbéval dicsekedő, villanyfényes, fajárdás *Komandóra*.

Sepsiszentgyörgyről Kézdivásárhely felé, *Kovácsnáig* robotog vonatunk s innét, a csodás borvizek, hétféle gyógykút fürdőtelepéről iparvasút visz a 24 km.-re fekvő Komandóra, a régi határőr székely ezred parancsnoki helyére. Innét maradt meg a németes falunév. De az út közepetáján átszállunk a furcsa *inga-kötélpályára, mely ezer méter magasra röpít minket*, a fensíkra, honnét további 100 méteres emelkedéssel s újabb 12 km.-re döcögünk egy másik vonatcskán, jószágú szénaszállítmány vagy deszkarakomány feltétjeként. De az út nem kényelmetlen s az a pár óra, amit az üdülő vendég rászán, feledhetetlen élménnyel kamatozik.

Fönt a hegyisiklótól párszáz lépésre elérjük az ú. n. Szélszék-csúcsot (1510 m), ahonnét 6 megyébe láthatunk: Csík, Háromszék, Udvarhely, Brassó és Fogaras, sőt Nagykovácsos jórésze feltáru látható szemünk előtt. Mert ide nem is jön másként az ember, bármily érzéketlen a *fenséges* iránt: itt a természet

s az emberi munka legszebb harmóniája elbűvöl mindenkit. Az Olt egyre szélesedő tükrében ragyog a napsugár, vad erdők köröskörül s a völgyekből, fensíkokon egy-egy fürdő képe kandikál elő: *Élő-patak*, *Sugásfürdő*, *Málnás*, *Uzonka*, majd észak-keletre a vadregényes *Bálványos-tető*, *Torja* és messzire kéklenek a *Gyimesi havasok*. És amerre el-látunk: székelyek élnek, örökké derült kedélyű, aranyos góbék. De akiknek ötletességük, fortélyuk még a humoruknál is híresebb. Meséik, anekdotáik rövidek és csattanósak, mint a havasok viharai. Micsoda különbség az Alföld tempós, zárkózott népe és ezek között a közlékeny és szinte idegen-csalogató kedélyű góbék közt. Pedig nem fecsegők, de kevés szóval tudnak *sokat* mondani és csodálatosan megnevettetik a legsavanyúbb tudóst, vagy életunt gyomorbetegét is.

A székelyek társasága: félig üdülés. Hát még a pompás gyógyvizek, áldott hegyi levegőjük? Akiről észreveszik, hogy igazán szereti az ő görbe országukat, annak tiszteletére csakúgy sziporkáznak, jól megolajozzák eszük minden csavarját. A humor egyik eleme: a nehéz viszonyok közti derülátás. Nos, volt részük évszázadok óta elnyomásban, elemi csatában, testvérharcokban. Kifejlődhetett bennük az élet könnyen-vevése, amúgy lóhátról. De csak így tudnak elinalni sokszor a végveszély elől.

Védik legendás hegyeik és *Csaba királyfi* emlékei. Sosem telt meg a székelynek a szeme könnyel a nélkül, hogy egy hamiskás kacsintással ki ne pis-lantott volna történelmünk komor lapjaiból, mondván:

„Énistenem, tekints le rám,
 Ne hints több bánatot reám!
 Ha hintesz is, csak vékonyon,
 Kit árva szívem elbírjon.”

Nem tépelődik elmúlt bajokon, de talpra ugrik, új életre ősi földjén, mihelyt a történelem vihara, vagy csak a mindennapok gondjának felhője elvonul. A szüntelen reménykedés és hatalmas közösségi tudata ad újra életkedvet, elpusztíthatatlan humort.

A SZÉKELY JÓKEDV ÉS MESÉLŐ VILÁG.

A magyarságnak a külföldiek előtt is rögtön szembeötlő egyik legvonzóbb tulajdonsága a vidékenként változó sajátos ízű, mélység és csattanó szempontjából is sok különbséggel járó *derűs kedély*. Nemcsak mai keletű a magyar nép tréfára hajló, humoros mondókákkal fűszerezett mindennapos beszéde. Mar a középkori krónikákból olvashatjuk, milyen örömmel hívtak a királyi vagy várbeli, főnemesi udvarokba vígszavú, csípős versfaragó és nótás jobbágyfiúkat is. Hányszor csak annak köszönhette egy-egy zsellérgyermek a fölemelkedését, hogy megnevetette a nagyurakat a mezőn jártukban? Vagy éppen Mátyás királyról mily sok népi adoma, a nép humorérzékét is fenntartó igazságosztó történet jár szájról-szájra?

Egyik legrégebb magyar anekdótagyűjtőnk, a XVI. században élt dunántúli Decsi János már kiemeli a különleges *székely agyafúrtságot* és jóízű szókimondást. Ennek a legkeletebbre, határörnek állított hegyi népnek valami egész sajátos csavarosság, fortélyosság érzik meg még a szürke köznapi mozdulatain, szó járásán is. Mintha mindig védekeznie kellene valami ellenség ellen. Mintha létében annyi százszor próbára téve az évszázadok alatt, még az észjárása is éles kardként kifényesedett volna.

A székely azt tartja magáról, hogy sohsem hazudik, még végső szükségben sem: csupán *megkerüli valamikép az igazságot*. Így volt ez a 22 éves idegen megszállás alatt is, míg román urak parancsoltak és szoritották ki belőlük a saját rumán fajtájukra kivetett adónak néhol tíz-húszszorosát! Bizony kellett ott, a 22 éves elnyomásban a lelki fegyver, a csigaházba húzódás és humorba takarózás, sokszor csak ez volt a megtartójuk, Istenen kívül, akihez soha buzgóbban nem szállt a zsoltár, mint a rablélek időszakában; egyforma buzgón a kis havasi székely plébániák fészületei alól és a kálvinista vagy unitárius templomok padjaiból, onnét Kézdiszékből, Enyedről, Csíkországból, Torockóról, vagy a többi ősi székely fészekből.

Sokban hasonlít a székelység a mindennapi munkájában, még a háziszötteseiben is a messzi skót hegyek dolgozó, derék istenhívő és mélyhumorú népéhez. De leginkább a népzenejével és másfél évezredes múltba gyökerező, primitív, romlatlan népiséget eláruló dalköltésével, balladás művészetével hívta

magára az utóbbi évtizedekben a folklóre-kutatók figyelmét. Nemcsak a világhírű magyar mesterekre, Bartók Bélára és Kodály Zoltánra gondolok most, de a finnek egyik büszkeségére, Wichman Györgyre is, aki éveket töltött Székelyországban és még a régi Romániában lévő csángóföldre, Moldvába és Bukovinába is át-átjárt az 1910-es időkben, hogy Edison-rendszerű fonográfjával megörökítse a legöregebb énekesek ajkáról a panaszos siratókat, vidám és pajzán szövegű házassító nótákat. Több százra megy az ő gyűjtése, de mi ez a híres Bartók és Kodály-féle, vagy még őket is 20 évvel megelőző, már az 1890-es években erdélyi gyűjtőúton járt Vikár Béla úttörő hangfelvétele mellett? ők hárman csak a székelyeknél közel *3000 dalt vettek viaszhengerre!* Ezeknek a gyűjteményeknek összehasonlító feldolgozásán Bartók Béla több mint 20 évig foglalatoskodott, mostani amerikai útjáig. Bartókot, majd utána *Kodály Zoltánt* a *Magyar Tudományos Akadémia* bízta meg, mint világhírű tagjait, ennek a magukgyűjtötte anyagnak és az egész magyar népdalanyagnak tudományos feldolgozásával, kiadásra előkészítésével.

A székely dalanyag és mesék káprázatos világa csak ízelítő abból a gazdagságból, ami megérteti velünk maguknak a daloknak, meséknek létrejöttét is: az *életet oly könnyen vevő*, nótázva dolgozó s néha éhezve is füttyös székely lelket. A népvándorlás pogánykorának regéi csillannak meg egy-egy szóból, rég feledett népek szokásaira következtethet az etnológus a balladák, mesék rongyolt szövetéből, egy-egy dallamfoszlányból, melynek folytatása (vagy kez-

dete?) valahol a kínai 3000 éves templomi énekeknel található. Sok kemény megpróbáltatáson ment át ez a nép, nemcsak a vaderdők rengetegének vadállatai miatt, de azért is, mert a kis *Erdély már ősidők óta a népek országútja* volt, végigtarolta a hún, avar, óbolgár óta kun, besenyő, török, tatár, mongol, román. Kemény és katonás élete egészen párhuzamos a *skót népével* és vagyonát, kevéske kincsét féltő, takarékos természete mellett az iparban, dolgos míveskedésben is hasonló a skótokhoz, ők is szeretik a fogalmak éles, tiszta kifejezését, megértését és ha már kerülgetnek valamit, annak mindig mély oka van: védekezés valakitől.

Mi is a humornak legfőbb kelléke? Éppen a *megpróbáltatás* körülménye, hogy legyen miben helytállani. Ez a lélekjelenlét, vakmerő bátorságnak látszó elszántság talál kifejezést náluk a szóban, dalban, mikor a megpróbáltatásban is tudnak tréfálkozók, bohémek lenni, az életüket könnyen odaszánni az egész népért, a hatalmasan, minden más magyarfajénál erősebben kifejlett *közösségi eszméért*. Mintha egy test volna ez a kis nép, az egész 600.000 ember, kivált ha bajban vannak! Istenes nép ez és azért tud gyermekkedélyű, mókázó is lenni, mert *van hite, magasabb eszménye*, az Istenben és hazaszeretetben oldódik fel minden.

Kifejezi a humorérzékét olykor egy-egy *mozdulattal is*, ha másképp nem lehet – mint sokszor kellett az idegen uralom idején, a baksisra épített államrendben –, kifejezheti könnyén keresztül csillogó mély humorát a csürdöngölő öserejű tánclépéseiben,

ugrásában, magafelejtető vadságában és eszeveszett forгатagában is, mint ahogy a fogcsikorgatásig elkeseredett *góbék* egy-egy kurjantással, füttyel is oda tudnak mondogatni a hatalmasságnak. Van sok humor néha még a munkaeszközükben és házi felszerelésükben is, a haragosuk karikatúrájára faragott kapunyitogatóktól egészen a tréfás bögrékig. De a legmélyebben mégis a szó, a nyelv tudja kimondani, ami bánt, ami fáj és mégis a bántó személynek inkább kinevettetésre vezet, semmint egyenes mellbevágására.

A sokszínű magyar nyelv, melynek népi árnyalatait még évtizedek tudósmunkája sem bírja föl-tárni, éppen a székelyeknél a legnagyobb rejtély. Miért? Mert a székelyeknek nemcsak a beszédük, az eleven észjárásuk eredeti, a többi magyarétól elütően más, hanem *egészében a székely nép gondolkodásmódja* is sajátos. Nyelvük igazában a lelkük tükre! De ezt az ősi, keleti hagyományú lelket sem tudós boncolgatás, sem korbácsos úri kényszer, sem hízelgő udvarlás meg nem fejtí, csak a *köztük élés*, a bennük való őszinte feloldódás. Székellyel már csak azért sem beszélhetsz lóhátról, göggel és lekicsinylő kedélyességgel, mert hamar érezteti bármekkora úrral is, hogy *minden székely nemes*, az ősi foglалás jussán! Akit nem szívlel, az elől legfennebb félreáll, de a legtöbbször megfizet a maga fullánkos, humorba fullasztó nyelvén.

Micsoda magasrendű életbölcseseg kell ahhoz, hogy rögtön észrevegyék az emberről, mi járatban van: testvér-e vagy csak felületes kíváncsiskodó? S

ha aztán meggyőződnek a velük szembenálló ember jószándékáról, akkor a *szívüket tárják ki, hajlékukat és asztalukat* osztják meg vele. Ha észreveszik, hogy érted a tréfát, szereted girbe-görbe hegyes országot, akkor jól *megolajozzák eszük minden csavarját* és csak úgy ömlik belőlük az ízes, nevetető történet. Zsúfolt a költői képekkel és hasonlatokkal még a mindennapi, egymásközi beszédük is. Kevés szóval is sokat tudnak mondani. Incselkedő szavukkal még a legsavanyúbb embert is megnevetetik, akárminő bajban van. De ha egy kissé fölmelegednek az emberrel, akkor bőbeszédűvé válnak, szinte világtörténeti és messzi világjáró távlatok nyílnak meg szavuk nyomán. Mert járt-közt nép ez, üzletért elkalandoz már ősidők óta a messzi óceánig éppúgy, mint az ázsiai steppékig, vagy le a Balkánon. Serény fajta, *gyorsalkodó*, mint sokezer magaalkotta tájszavuk egyikével kifejezik e fogalmat.

Sokszor még a pusztá hanghordozás, szokatlan helyre illesztett jelzők, táj szavas fordulatok is kifejeznek olyant, ami más vidéken betűről betűre így mondva, egészen mást jelent. *Éneklő* hanghordozásuk, kedves kötődést jelentő *bizalmaskodásuk mellett* még sajátos az igéket elhagyó, *drámai mondatsűrítésük*. Ez igazi balladás sajátosság. *Skót vonás szintéti!* Ha eltűnődünk azon, mi a titka ennek a tömörítő stílusnak, ami persze a humoros célzatú mondókákban eredeti ízzel jár, rájövünk mindjárt, hogy az ilyen havason élő népnél nem egykönnyű a szomszédhegyre átkiáltani másként, csak ily *mondatkurtítással*.

Se szeri, se száma a *tündérmeséknek*, a hasznos

példázatoknak és a többé-kevésbé történeti alapú *mondáknak, elbeszéléseknek, adomáknak*. Nincs talán egy sem közöttünk, akinek gyermekkorát a bűbajos mesék meg ne édesítették volna, kivált mikor magunk is olvasgattuk Elek-apó (drága Benedek Elek bácsi!) mese- és mondavilágát, egymás után vártuk a sátoros ünnepeket, hogy így hozzájussunk, kivételes örömmünk forrásához: az ő köteteihez. Helyünk nem engedi, hogy a hosszabb-rövidebb történelmi mondák-ból, népmeséiből nagyobb ízelítőt adjunk. Néhány anekdota megvilágítja csűrös-csavaros észjárásukat, a most következő 3 *legszebb helynév-monda* pedig azt az álmvilágot, melyből *Tündér Ilona* s annyi száz mesetársa született.

A Szent Anna-tó keletkezése.

A tó helyén valamikor magas hegy meredt az égnek, s a hegyen vár állott. Szemben vele egy másik vár a Büdös-barlangnál. A két vár két székely nemesé volt, kik mindig vetélkedtek, csak abban egyeztek meg, hogy a szegény jobbágyokat lelketlenül sanyargatták. Egyszer a Büdös-felőli vár ura arany hintót s hat paripát nyert kártyán. Öccséhez hajtattott, kérkedni. Öccse nem hagyta magát lefőzni, azt mondta, hogy lesz neki 12 lovasa is! Szétküldé cselédeit, hozzák fel a várba a környék legislegszebb lányait, majd ezek közül kiválasztja a 12 legszebbiket. A legszebb köztük Anna volt.

Befogatta a 12 székely lánykát a hintó rúdja

mellé, a bakraült és közójük cserdített ostorával. Anna hátán is ömlött a vér, mint társain. Megátkozták a várurat: nyiljék meg alatta a föld. Az átok megfogant, a föld megrendült, villámlott, mennydörgött, a büszke vártorony is ledőlt és összeomolván, mindenestől elsüllyedt a vízbe, mely a vár helyére jött a felhőszakadással. A tóban reggelre 12 csodaszép hatyú úszkált. Kiúsztak a partra, megrázkódtak, ismét lányokká váltak. Közülük 11 visszament a falujába, csak Anna maradt ott, hogy kápolnát építsen, évek alatt a tó partján és csendesen remeteszkedik. Ehhez a kápolnához zarándokol még ma is minden kiránduló; a tiszta szép székely lányról pedig száll a rege és nevét őrzi a Tó, Csíkország legszebb gyöngyszeme...

Firtosalja.

Firtosvarhoz a középkorban hatalmas szántóföldek tartoztak. A birtokos fel akarta osztani fiai között, puskát vetett vállára és vadászatra ment velük, e közben hozta létre az osztozást. A várból lefelé jövet azt mondja egy helyütt: itt én lakom! Ennek a falunak a neve ma is *Énlaka*. Arrébb mentükben azt mondja nagyobbik fiának: E' tiéd, – s így lett ennek a faluja *Eted*. Még tovább járván, megszólal az öreg nemes székely, immár második fiához fordulván: Nem szép ugyan ez a kis völgy, de a megélhetésre mégis nem kis módot ad! – Im, ezen a helyen áll ma *Kismöd*, régebbi nevén *Kismöd*.

Ezután ebédhez ültek egy-két vad elejtése után

s ekkor a legkisebbik is apjához fordult: Rulam mért feledkezel meg jóatyám? Az öregúr előre mutatott, le a másik völgy felé: Szólok még ma, fiam. Amerre mutatott, aarrafelé látszik ma a csöndes kis *Szolakma falu*. Már hazafelé menegettek, mikor az apa azt kérdi ettől a legkisebbtől: nem vagy-e hát békételen? Fia csupa szeretettel kezét csókolt az öregnek s nyugton, mohóság nélkül csak annyit szólt: Adj, ha akarsz, atyám. Övé lett a mély völgyben épülő *Atyha*.

Bálványosvár.

Tündérek keze műve. Mikor elkészült, Apor vitéznek ajándékozták, kinek neve már a legrégebbi krónikákban is annyiszor szerepel és már Botond sergében vitézkedett Bizánc ostromában. (De erről nem tudnak a jó tündérek, az Aporjuk még sokkal régebbi ...) A vitéz nagyon menekült még a keresztvíz elől. Azt mondták a tündérek: amíg megmarad az ősei pogányságában, addig ember be nem veheti a várat! Így is történt, mert nem jutott idáig sem az ellenség, a Bálványos pataknál a Hadúr tündérei elvették minden ellenség erejét s vissza kellett menten fordulnia minden idegennek. Apornak volt 3 deli fia, falut sem láttak, mert apjuk holta után is tartották ősi hitüket, A kisebbik egyszer betévedt mégis Torjára, hol atyja élt a keresztény kor előtt, – végig ment a falun s meglátta a szépséges *Mike Ilonát*. Meg is kérte a kezét, de anyja nem adta hozzá,. A Krisztus-tagadót ki is tiltották a házból. Erre a le-

gény lehívta a hegyekből bátyjait és vasárnap, mikor Ilona kijött a templomból, nyeregbe kapta és elrabolta. Felvitte Bálványosra, de Mikéné szolgáljaival üldözőbe vette. De hiába, a várhoz a tündérek varázsa nem engedte a csapatot. A szép Mike-lány mégse tette boldoggá szeretőjét, egyre csak sírdogált és át akarta téríteni. Erős fergeteg kerekedett, rengett a föld és a lány imáira összedült a vár. Csak egyik fala maradt meg, de Ilona férjestől ugyancsak e fal tövében, Krisztushoz fohászokodva, megmenekült, másnap lementek Torjára a szétfutott várnéppel együtt, megkeresztelkedni.

Lássunk most néhány anekdotát.

A székely szereti a diákélet, a katonaság erényei és tréfái megéneklését, a városi urak életével nem sokat bajlódik másként, hiszen maga is feliben városba szakadt, s természetesnek vesz ott mindent. Ám nagyon nehéz híven érzékeltetni a következő néhány mintán, a sok tájszó és le nem fordítható zamat miatt is micsoda *teremtő készség*, szinte mindennapos *nyelvalkotó eredetiség a székelyek sajátsága*.

Már az apró székely gyermek is így felel, ha megkérdik: Tudsz-e *hegedülni*? „Lehet hogy igen, de még nem próbáltam!”

Egyetlen más középeurópai népnek sincs annyi *beugrató, csali-meséje, játéka*, mint nekik. A táncban, fonóban (úgy mondják: „guzsalyas”) és leginkább a lakziban mulatóz igazán a fiatalság, sok *rímre járó, pajzán mondókával*. Ezek az ú. n. *tánc-szók* két-két-soros találó képek arra, akire rögtönzik, pl.: „Tizen-

három récetójás, – Enyim a vörös rokolyás”, vagy egyik lakodalmas versből: „Majd ott is vakarod, ahol nem is viszket, Ha a feleséged oly dologra kisztet!”

*

A világháború utolsó esztendejében, mikor a férfiak java már bevonult, egy tizenöt-tizenhatesztendős gyerek vitt be szekéren Görgényszentimréről Szászrégenbe. Szászrégenben éppen hetipiac volt s megállítottam a szekeret, hogy jobban lássam a tarka sokadalmat. A sokadalomban feltűnt egy román menyecske, ki nagyon szép, tarka katrincát viselt. Úgy láttam, hogy odahaza nagyon szépen lehetne használni valamelyik bútordarabra átalvetőnek. Megszólítottam az asszonyt, hogy eladná-e a katrincát. Az asszony jelekkel mutatta, hogy nem érti, amit mondok. Kísérletet tettem németül, azt sem értette. Oda szólítottam a kocsisomat, kérdezze meg románul, eladó-e a katrinca?

A legény csodálkozva bámult rám:

— Nem tudok én románul kérem.

— Itt élsz közöttük és nem tudod a nyelvüket?

— Nem én, instállom. *Olyan sűrű székely vagyok én, mint a bivalytéj.*

Próbálná ezt valaki ilyen tömören és ilyen jellemző erővel bármelyik idegen nyelven kifejezni. Erdélybe kell jönni az embernek, hogy a nyelvnek ezt a plaszticitását megismerje.

Egy másik hasonló adásvételi anekdota arról a székelyről szól, aki a lovát vitte be eladni a vásárra.

A vásáron egy szász emberrel került össze, aki megpróbált alkudni a lóra, de eredménytelenül. Nem tudták egymás nyelvét, hiába mutogattak, nem, sikerült dülőre jutni. Egyszerre megszólal a székely felesége:

— Lássá, mondtam én kendnek, hogy tanuljon meg szászul.

— *Már mér tanultam volna meg szászul?*

— Hogy mért? Azért, mert most is láthatja, hogy haszna volna kendnek belőle.

— Ne te ne, asszony. Hát ő tud s látod, hogy még *sincsen haszna belőle.*

*

Az egyszeri székely a kútját javította. Bent a *kútban* nekifeszítette a lábát a kiálló téglának s úgy dolgozott. Az egyik téglá meglazult, kifordult a helyéről s a székely beleesett a vízbe.

A székely a vízben kiáltozni kezdett s kiáltására összefutottak a szomszédok. Kötelet kerítettek, ledobták a kútba és kezdték felhúzni a vízben evickélő szomszédot.

Nagy erőlködéssel annyira felhúzták a vízbeesett székelyt, hogy már a feje kiállt a kútból és látta, hogyan dolgoznak a többiek. Ebben a pillanatban a székely hangosan elkacagta magát.

— Mit nevet kend olyan bolondul? – kérdik a kötélhúzóok.

— Azt, hogy magik hogyan vágódnának hanyatt, ha én most *elerosisztem ezt a kötelet...*

*

A fiatal székely az országúton szembe találkozik az öreggel és köszönti:

— Adj Isten... Hová megy, István bácsi?

— Mért kérded, hogy hová megyek? *Hátha nem is megyek, hanem jövök.*

*

Politikai természetű anekdota a bécsi döntés előtti napokból, mikor a románok nagyban mozgósítottak ellenünk, vagyis ahogy ők mondták, koncentráltak. Behívták az öreg székelyt, aki a világháborúban is megjárta a különböző harctereket s most azt várták volna tőle, hogy segítsen megvédeni Nagyrománia határait.

Amint megy a szokatlan román egyenruhába bujtatott öreg csont, megszólítja valaki:

— Mi az István bácsi, hát magát is behívták?

— Bé engem... *egyszer már elvesztém hazámat, bár veszteném, el esmét.*

Mikor kitört a német-orosz háború, a keleti határon erődítéseket építettek védekezésül az esetleges orosz betörés ellen. Nem volt ugyan rá szükség, de hát az óvatosság sohasem felesleges.

A katonák dolgoznak, a falubeliek kijönnek és nézik. Az egyik tiszt tréfából megkérdi:

– *Hát maguk nem félnek, hogy jön a muszka?*
Összevillannak a székely tekintetek és hangzik a büszke válasz:

– Münk, instállom, még *egymástól se félünk.*

A virtuskodó önbizalomnak ennél magasabb fokát már elképzelni sem lehet.

*

Íme egy példa a kötekedésre: Egyik falu határában akasztófát ácsol a hóhér s látja egy másik faluból való szekeres csoport:

— Aggyisten, ugyan mit csinálnak kendtek?

— Hát mü biza akasztófát.

— Na, segítse rá az Isten kendteket.

— Köszönjük szépen, *részük legyen benne maguknak is!* – így vágtak vissza.

*

Érdekes a takarékos háromszéki mondás, a *meghúzás*, vagyis a takarékoság.

— Megsokallja az asszony az ura szivarozását s azt mondja:

— *Húzd meg már apjuk a szivarzást, mert drága!*

— Hát húzom én, hogy majd *bélikad a pofám*.

— Nem úgy te, hanem hogy takarékoskodjék kigyelmed!

— *Inkább téged hagylak el, le asszony, mintsem a dohányt!* – így évődnek csendesen.

A szomszédos megyeiek is szeretik egymást ug-ratni, így egy *csíki* székely találkozik *az udvarhelyivel* s hagyományosan évődnek:

Kérdi a csíki:

— Hát ha olyan okosak maguk, mondja meg testvér, hány fej hagymát tett a feleségem a tás-kámba? *Ha kitalálja, mind a hatot odaadom.*

— Hát hatot, – feleli emez.

— Nem biz'a – kacag nagyot a csíki góbé, mert nyolcat! Csakhogy kettőt már megettem belőle.

*

Meglátja a plébános úr, amint *a gyerek teli pálinkásiüveggel* jön ki a kocsmából:

— Tán csak nem iszol te is abból a méregből?

— Igen biz'a tisztelendúr!

— De már aszondom, öntsd ki a részedet belőle.

— Nem tehetem, mert az én részem épp a fenekiben van (t. i. az *üvegnek az álján*).

*

Általában a székelyek *nem. nagy ivók*, de ha terem valahol, azt megbecsülik s magukról azt mondják: „Nincs rossz bor és dinnye, merthogy a székely azt sem tudja, milyen a jó!”

Egyik kérőben járó legény így dicséri a bort az eladó lány apjának:

— Na ez éppég hozzánk való!

— Hogy érti ezt kelmed?

— Én úgy, hogy ha jobb volna, azt nem adnák nekünk, ha meg rosszabb, akkor mü nem innók.

*

Sok kedves anekdotát csinálnak nap-nap után a halálról, a hivatalokról, kivált a *bírósági esetekről*. Egyszer a törvény elé került góbé – a bíró felszólítására, hogy hát neki védelemről kell gondoskodnia, – így felelt: „No akkor lemegyek ide az udvarra s hozóm a vasasabbik löcsöt, *az jó lesz védelemnek*”.

Egyes vidék népéről tömérdek tréfát csináltak. Szinte rájuk járt a rúd, azt mondhatták egyidőben pl. az *Oláhfalusi székelyek*, vagy a *tordaiak*. Kivált ezekről járta az egész országot rengeteg sok mese és

tréfa. Még Jókai, legnagyobb regényírónk is fölvette gyűjteményébe némelyiket. Így a legszelídebbek közül való az a múltszázadi szólás, hogy az új fahídra kiírták: Itt a gőzgép átvitele tilos. Egyszer mégis átvitték az Aranyos folyón a lokomobilt s erre a városbíró visszaparancsolta Ótordára a renitens gépet, mert hogy „azért tilos átvinni, hátha az újhíd leszakad a nagy gép alatt!”

Az sem utolsó, amit a haldokló székely hagyott a gyászoló gyülekezetre egyéb hijján: „Legyetek csöndesek, de ne engedjete az igaztokból, s mielőtt elköltöznék örökre, hát elárulok egy nagy-nagy titkot a jövőtök érdekében: *Ne bízzátok a vagyonotokat ügyvédre, az egészségeteket orvosokra s a lelketeket a papokra!*” De hogy miféle tréfás hangulattal csipkednek másként is az ügyvédeken, arra íme egy másik példa: Kitaníttatja a csíkszeredai ügyvéd a fiát s mikor már az is kész ügyvéd, sőt pár hónapja irodája is van Vásárhelyen, egyszer látogatóban az apjánál eldicsekszik: Lám, a mai forgalom mennyivel nagyobb, mint régen volt! Csak 3 hónapja van irodám s máris 20 ügyet nyertem meg. Erre szomorúan annyit felel az apa: Szegény is leszel te, fiam, mert nekem régen csak *egyetlen ügyem volt* a báróéknál s én téged is, öcsédet is abból az *egyből neveltelek föl emberré!* ... (Si non e vero ...)

*

Azt kérdi a vásárhelyi kollégium hazafias tanára a fiúktól: Mondjátok meg, hogyha meghaltok, ki mellé szeretnétek feküdni?

Egyik fiú Bemet, másik Aranyt, a többi meg más nemzeti hírességeinket emlegeti, végül az utolsó padban egy szurtos kis góbé így felel: „*Greta Garbo mellé*”. – Ejnye fiacskám, hát hogy szeretnél te Garbó mellé feküdni, mikor az meg sem halt? – „Na jó, mikor már meghalt, akkor csak feküdjék mellé akinek tetszik, én már nem!”

Végül egy jellegzetes székely felelet: Bement két góbé a kocsmába s jól fölhalt, mert kijövet nem tudták megállapítani *a teli holdról, vájjon a nap-e?* Így szánták rá magukat, hogy az első arrajárával tétetnek igazat. De fogadkoztak, hogy amelyiknek nincs igaza, – mert egyik a napra, a másik a holdra esküdött! – az menten lenyeli egy fogát, amit a másik kiüt. Éppen a végszóra ér oda egyik székely s amikor faggatják, mondja meg igaz hitére: mi süt, a hold-e, vagy a nap, akkor a bölcs idegen úgy felel, hogy „Nem tudom, atyafiak, kinek van igaza, mert *én nem vagyok idevalósi!*” És így megmentette legalább a saját fogát, mert bármelyik részegnek adott volna igazat, a másik menten őt is szájon vágta volna a szekérlőccsel, mit a kezében szorongat.

*

Ezek az ízelítők is adtak sok eredeti és szóki-mondó *góbéságot*, (tán ebből ered a *kópéság?*) de csak azzal fejezzük be rövid összefoglalásunkat, hogy ennek a Keleti-Kárpátok mentén élő kis népnek az életét és eszejárását csak a remek üdülőhelyein, gyógyvizek százait kínáló fürdőin, vagy kis kultúrvároskáiban velük töltött hónapok alatt lehet igazában *alaposan megismerni*.

III.

KINCSES KOLOZSVÁR.

*Történetkönyv ez a város,
A történetnek nagy könyve,
Minden utca és minden kő
Nagy dolgokról beszél
benne.*

*S a magyar szó árad itten
Mindenütt, a merre járok,
Édes hangok, kedves hangok,
Illatoznak, mint virágok.*

(Petőfi Sándor.)

Ami az igazhívő mozlimnak Mekka, az Kolozsvár az erdélyieknek. Aki csak egyszer járt ott, mindig visszavágyik a várost ölelő szelíd hegyek közé: a *Felektetőre*, a *Bükkbe*, *Hójába* és a *Fellegvárba*. Egykori kincsei, aranyai helyett a kirabolt s mégis szegényen is szép várost a 22 éves idegen megszállás alatt csak a szamosparti kertek vidították gyümölcs-csel, madárdallal.

Őseik sírja mellett híven kitartó magyarok gondozzák az elüldözöttek kedveseinek sírjait a költőktől annyiszor megénekelte csodaszép *Házsongárd temetőben*, hol már 800 éve porladnak a városépítők. Az

otthonmaradtak és egyesületeik gondozzák az egész magyarság szellemóriásainak, mint pl. *Szenei Molnár Albert* zoltárfordítónk, *Apácai Cseri János*, *Brassai Samu*, *Mikó Imre gróf*, *Böloni Farkas Sándor*, első amerikai utazónk sírhantját.

Nincs meghatóbb, mint halottak napján a gyomos sírokra, árván maradt holtak emlékére gyújtott gyertyaláng, az egykori szomszéd és jóbarát virágcsokra, ősszel egész virágoskert a temető, Kolozsvár igazi *nemeslevele*, melynek beszélő kövei azt mondják: *magyar volt és az marad örökké!*

Vannak a városnak regélő emlékei szerte, mindenfelé. Igazán a kövek is megszólalnak és magyarul szólnak hozzád, vándor. Általában az erdélyiek híven gondozzák őseik emlékét és Kolozsvár polgárainak különösen dicséretére válik, hogy minden lebontott régi házból átmentik a szépen faragott díszeket, vasrácsokat, néhol még a rómaiakori *Napoca* latinbetűs, régebben beépített köveit is. Egy-egy mai ház egész kis múzeum az elődjéből átmentett ősi emlékekből.

Szólítsd meg az első bennszülöttet, akivel találkozol Kolozsvár utcáján s megható örömmel mutogatja mindjárt városának nevezetességeit, hol született *Mátyás király* vagy *Bocskay Istváti* s hogy hová szállott meg a nagy fejedelemasszony: *Lorántffy Zsuzsanna*, *Bethlen Gábor*, vagy *Báthory Zsigmond* és még annyi más államfő. Útközben talán még azt is elmeséli, hogy az Óvár 600 éves ferencrendi zárdája iskolájába járt a kis Hunyadi Mátyás iskolába és ma is Erdély katolikusainak szellemi középpontja ez a

modern nyomdával felszerelt kolostor és búcsújáró temploma.

Általában minden kolozsvárin erős történeti öntudat érezhető! Ez egyik oka: a magyar öntudatuk, sajátos lelkeségük, hogy nem bírt a sok idegen megszálló. Ezért épített a beköltözött románság magának külön városrészt a régi magyar tisztviselőtelep mellé, az ú. n. Békáskert helyén s lenn a Szamosnál, a Dónát-út kisajátított régi magyar kertjeiben. Eumanizált bizánci stílusban építkeztek az újjgazdagok.

Az 1178-ban alapított vár romjai itt-ott még hirdetik a régi nagyszerű erődök emlékét, így a Bethlenbástya köztük ma is a legszebb. Még Mátyás idejében szász és magyar polgárság lakja egyenlő számban a várost, de éppen Mátyás adja szülővárosának azt a kiváltságot, hogy magyar bírója legyen ezentúl s többféleképp jutalmazza kedvelt kis városát. Oláh-
nak persze még sem ekkor, sem ezután 4 és félszázadig semmi nyoma itten. Csak a múlt század végén csatoltak – elég szerencsétlenül – egy közeli oláh falut, *Monostort* a városhoz s így kapott mintegy 5000 rumánt a szintiszta magyar *szamosparti Athén*.

Erdély fejedelmei többször tartottak országgyűlést a főtéri és a ferencendi óvári templomban. A „nagyságos fejedelem” magas trónusát itt láthatjuk a pesti országgyűlési múzeumban. A fejedelemség idején Kolozsvárra húzódó magyar hivatalok, nemesek, céhek révén valóban rászolgált a város a „kincsés” jelzőre, ötvösmesterei, könyvkötői, nyomdászai Parisba, Londonba szállítottak remekműveket s egyre épült, fejlődött a város a csengő aranyakon. Mai há-

zainak jórészét ugyancsak a múlt század közepén építették, de egy-egy régi emlék jelzi az ősök nevét és művészetkedvelését: gonddal beépített ablakráámák, rácsok s más díszek regélnek a gazdag múltról és biztatnak a hasonló jövővel.

Van itt minden vallásfelekezetnek iskolája már, de a gyászos 1918-iki fordulatig csak magyarok építettek, szépítettek a város kultúráján. Sok évszázados a *rom. kat., református és unitárius* kollégium s mindegyik vallásnak, így a magyar luteránusoknak is egész sor templomában dicsérik ma is az Urat. A régi állami intézeteket, mikre pedig tengersok pénzt áldoztunk a jó békevilágban, átvették a trianoni mézszárlás pribékjei, így a 70 éve alapított */ Ferenc József-egyetemet, a Gazdasági Akadémiát, a Bábaképzőt, az összes polgári iskolánkat, ipari szakiskoláinkat, két tanítóképző-intézetünket, a leánygimnáziumot, s persze minden közigazgatási és bírósági, katonai épületet és a várszerű régi városházát, a modern megyeházát is. Mindezeket magyarrá mosdattuk vissza!*

Ma is szünetlenül működik az egész keleti magyarság megmentésén, a kétmilliós magyarság jövőjéért dolgozik minden átmentett társadalmi és felekezeti intézményünk: a Mikó Imre-alapította, 75 éves *Erdélyi Múzeumegylet* (afféle erdélyi Akadémia), a sokféle termelő és fogyasztási szövetkezet s az éppen napjainkban legfontosabb *Gazdasági Egylet*. Ez az utóbbi nagyon sokat tesz népünkért: gazdaiskolákat, tanfolyamokat, versenyeket, kiállításokat rendez és nagyszerű szaklappal is neveli a minél jobb gazdálkodásra a falusi magyarokat.

A magasirodalomnak is legfőbb keleti vára Kolozsvár: innét indult el a Bánffy–Kemény–Kós *Helikon-mozgalma*, innét kerültek ki a Székelyföld legjobb költői s tudósainak jórészét is Kolozsvár nevelte.

Kolozsvár neveli 150 év óta a magyar főváros színészeit s innét indult el az új idők világvándorló művészi alkotása, a magyar film is 1912-ben. Magyar pénzen, magyar rendezőkkel és színészekkel. Az egyetem elrablásakor, 1919 tavaszán azzal vigasztalt bennünket utolsó magyar rektora, az ősz Schneller István: „*az egyetemet elvehettek, de a tudományt nem*”.

Emlékezzünk, magyarok! Mindnyájan kaptunk valamit ettől a drága várostól: Kincses Kolozsvártól.

EMLEKEZÉS JÉKEY ALADÁRRA.

Büszkék vagyunk. Pipogyák s úri restek.

A fene bánja: volt s lesz valahogy.

Mink is talán majd dologsorba állunk,

Majd, majd s talán, ha minden mód kifogy.

(Jékey.)

„Kolozsvár költőjének” hívták a most novemberben 22 éve elhunyt *Jékey* Aladárt, Ady egyik legkorábbi megértőjét és atyai barátját. Ady Endre 1919 elején, a 73 éves Jékey bácsi pedig novemberben tért meg a földre, amelyből vétetett. Sokan kérdezhetik: ki volt Jékey, hogy a nevére is alig emlékezünk! Vagy mások hajlamosak összevéteni nevét Nagy-

enyed szülöttével, *Jékely* Lajos nevével, akit *Aprily* Lajos néven ismer mindenki.

Mily hamar felejtünk! Pedig egypár szép sora Jékey Aladárnak most is és örökké benne rezeg a magyar lélekben. „Bokrétát kötöttem mezei virágból”, – ezzel kezdődő dalát Lavotta Rezső páratlan üde dallamával ki ne ismerné! Megzenésítették több más versét is, de ez és a „Fehér virág” a legmaradandóbb. Kár, hogy a feledés durva fátyola Jékey nevére is kezd ráborulni. A fiatalok kötelessége néha a tengerfenékre, a feledés tengerébe búvárharangot küldeni és kiemelni az ódon gályák aranyát, gyöngyét.

Jékey nem tartozott az úgynevezett termékeny költők közé, de már Kiss József korán észrevette sok eredeti gondolatát és közölte verseit a nyugatias eszmeáramlatok első folyóiratában, a *Hét*-ben, a múlt század végén. Ezekben az írói körökben ismerkedett meg Adyval és váltak sírig jóbarátokká: Jékey, a sűrű hivatali robot embere, a köznapi polgári megnyugvás és béke írója és a költő-fejedelem.

Jékey három kötetéből az első, amit menyasszonya unszolására adott ki, – miután már 44 éves fejével újakat nem is akart írni – csak *1891-ben* jelent meg. Csoda, hogy még a maga örömeire is egyáltalán tollat fogott, hiszen a roppant magas mértékkel bíráló, szigorú öreg *Gyulai* Pál már alaposan kedvét szegte egyszer, sőt eltanácsolta örökre a tolltól. Bizony mégse hagyta nyugton Múzsája, később hitvestársa, *Riemer Emma*, Mellette nyugodott meg a lelke, amelynek sok megaláztatásban, lenézésben volt része korábbi szerelmei felől. Néhány főúri kisasszonyra

emelt szemet és Klárisz, Eliz, Cezarin gőgös szíve után, kikre oly sok verset pazarolt, végre három évtizedes boldog házasság oldotta fel szerény szomorúságát. *Iffonti versek* c. első kötete után 1896-ban jött a második: *Apró dalok*, végül a halálos ágyán sajtó alá rendezett gyűjteményes kötete: *Versek*. íme egy emberélet, három kis könyvben. Sok kesernyés és boldog nap emléke, csokrokba kötve. Több a szomorú, a beteljesedés és jobb mód után epedő verse, mint a megelégedett, de e szürke bánatköd alól sok melegszívű sor csillan elő.

Milyen különös, hogy a Petőfit utánzó kor nyomasztó hatása alól öregező fejjel tud igazában kiszabadulni. Hiszen az epigonok korában valóban egy új, énekes Vazul kellett, az igaz, de kellett, hogy legyen Jékey Aladárban valami isteni szikra, ami Ady súlyosmagyarságú soraira pattant ki belőle:

*Ember, kit térdre ejt a nincsen,
S eltántorít a sárga-isten, Ady te vagy!*

*Ember, kit elvitt az az asszony,
Hogy megitasson, jól lakasson, Ady te vagy.*

*Porának indult agyag ember,
Ős hím, ki lepleket nem ismer, Ady te vagy.*

*Nagy istenhit és örök kétség,
Kik karmukat egymásba vésték. Ady te vagy*

*Dolgos nyomorgók biztatója,
Ős fáraók torkonfogója, Ady te vagy.*

*Ősi gyökön új magyar ige,
Harmatos íz csömörös ínyre. Ady te vagy.*

Ilyen sorok akkor és ahhoz, kit az *egész* hivatalos Magyarország kiátkozott szörnyű jóslataiért és túlságosan nagy tehetségéért, ős-magyarságáért, bizony vakmerőség-számba mentek. Voltak azonban Jékeynek csípős szavai az Adyt majmolókhoz és a halhatatlanság-hajszoló, beléje kapaszkodó barátok köréhez is. Gondoskodtak is aztán, hogy Jékey versei be ne jussanak a Nyugat-ba. Igaz, hogy ő maga sem kívánkozott holmi fenegyerek körébe. Ezt Adynak meg is mondta és 1–2 levelében őszintén megírta „Bandi öcsémnek”, hogy belőle, a zseniből kis senkik még sokáig élnek!

Gyakran vendégeskedett a Boncza-kastélyban Csúcsán, Ady ifjú menyasszonyának ő is írt hódoló verseket és ma is legféltettebb kincse özvegyének az a sok Ady-levél, arckép és dedikált kötet, melyet a nagy költő a kisebb tehetségű, do éppoly tiszta szándékú barátnak küldött Kolozsvárra.

Szerette Jékey a kispolgárokat, erényeikkel és hibáikkal együtt. Akárcsak a szürke kis verebeket, Isten haszontalannak tűnő madárkáit. Sorsukban a magáét látta talán? A hivatal rubrikázásait, a városi igazgatás szürke napjait alig-alig bírta lantjával felfrissíteni.

*„Nem tudok már lantocskámmal elidőzni,
Nehéz r o b o t m u n k a után
Idehaza álmot szőni”*

Óh, hányan mondhatjuk el, hivatalnokok! Hány-ezer szép lélek és nagyálmú élet hamvadt el a kenyérkeresés, a mindennapos hajsza élettüzében ... Sokszor sóvárog verseiben egy kis havasi eszténa, vagy falusi házikó után, ahol álmodozhatna, verselhetne.

Apró versei – és jobbára ilyen kislélekzetűek, – teli vannak a súlytalan dolgok dicséretével, mintegy az imponderabiliák poétája jelzője talál rá a leginkább.

*„Miért van hogy napragyogás
Lesz a lelkem,
Mihelyt rá egy péhelynyi, kis
öröm lebbent.*

*Azért van, mert éjbe borul
Az én lelkem,
Mihelyt rá egy pehelynyi kis
Bánat lebben.*

Ehhez hasonló finomságokkal van teli mind a három kötete.

Nincs nála ál-páthosz, vagy nagyképűség. Java-részen ilyen tömör kis verseket sóhajtott, – nem is mondhatjuk „írás”-nak e műveletet. Néhol már epigrammai hatásúak. Akik csak ismertük a kolozsvári utcákon a zárkózott, csöndes öregurat, megérez-tük, hogy lénye nem mindennapi. Csak a hivatal ro-botja mellett nem ért rá teljesen kitermelni költészete aranybányáját, de nem is hajtotta üzleti, vagy hiú-ságvágy. Igazán csak magának és feleségének írt.

Fordítgatott is néhány híres verselőtől. Verlaine és Prudhomme-versek mellett akad Poe-fordítása is. Engem legjobban ez a *Sully Prudhamme*-ből átköltött néhány sora kapott meg:

*„Itt lenn a virág mind halandó,
S a madárdal rövid nagyon,
Én az örökkétartó, fényes
Nyarakról álmodom.*

*Itt lenn az ajkak elvirulnak,
S nincs méz a fonnyadt bíboron
Én az örökkétartó, édes
Csókokról álmodom.*

*Itt lenn a barátok s szerelőknek
Aján szünetlen siralom,
Én az örökkétartó, páros
Hűségéről álmodom.”*

Jókey tehát sohase harsona-hangú, nincs is politikai költeménye, szerelmének is szelíd sóhajokban talál kifejezésére. Nincs semmi szenvedélye. Amit magyarsága, imádott fajtája sorskérdéseiről ír, az is egy Adyra emlékeztető, de jóval *Ady előtt* írt verséből csillan elő:

*Szeretnélek nógatni, ütni, tolni,
De csak szeretlek én tunya-fajom.
Tied vagyok, enyém vagy s egy tiéddel
Vérem, szokásom, örömem, jajom.*

*Büszkék vagyunk, pipogyák s úri restek
A fene bánja: volt s lesz valahogy.
Mink is talán majd dolgosorba állunk,
Majd, majd s talán, ha minden mód kifogy!*

Keserű gyónás biz ez, de az akkori századvégi hangulatban érthető, hiszen még ma is mennyi mindenben vagyunk nehézkesek, maradiak, lustaságra hajlók?! Micsoda két ellentétes hang, az ostoros, felrázó Ady és a csöndes, gyónásra kész álmodozó kolozsvári költő: Jékey Aladáré. A híres-neves Házsongárdban, a fejedelmi sírok között ne feledkezzenek meg kolozsváriak, erről a *bölcsőjétől sírjáig hűséges fiatokról*, tegyetek pár szál virágot Jékey bácsi sírjára is!

A LEGRÉGIBB MAGYAR ZENEISKOLA.

Kincses Kolozsvárott alapították 1818-ban lelkes polgárok és főnemesek a legelső zeneiskolát, megelőzve 30 évvel a pesti és más városi zenedéket. Akkoriban a mágnások jórészt a pozsonyi, budai, sőt – horribile dictu – a bécsi német színházakra áldoztak, pl. Pálffy József gróf egyetlen opera színrehozására 60.000 forintot. Szegény Lavotta János, a „bájoló hegedűs” ugyanakkor segítség nélkül bolyongott a külföldön, és ugyanígy többi érdemes magyar zenészünkkel sem törődtek a német-olasz-francia műzenére rákapott gazdag uraink. Csak 1794-ben tudott Felvinczy György, egyik első színigazgatónk magyar

dalművet színrehozni, addig nyoma sincs operának mifelénk. Nagy zenekar, tanult énekesek csak néhány főúri udvarban voltak, persze jórészt idegenekből. Gróf Erdődy Pozsonyban már 1785-90 között 25 teljes operát hozat színre, de német vagy olasz szöveggel. Pálffy, Grassalkovich, Esterházy udvarában éppúgy fejlett zenei élet volt, mint báró Patachich nagyváradi püspöknél, kinek nem kisebb karmestere volt, mint Dittersdorf vagy Haydn Mihály. Szegény vándorszínészeink hogy is gondolhattak volna dalművekre?

Érdekes, hogy éppen a kolozsvári vándorszínész társaság mégis megpróbálkozik operákkal, a Szevillai borbély és a Don Juan magyar előadásával, sőt 1810-ben Pesten is eljátszották, műkedvelő kolozsvári és budai zeneértő polgárokkal kibővítve társulatukat. Kolozsvárnak ekkor gazdagodó és kultúrára szomjas polgársága a nagy Wesselényi indítványára első állandó színházunk tervével foglalkozik, végre 1813-ban fel is építik a Farkas-utca egykor világhíres színházát, mellyel Pestet is megelőzték, kerek 16 évvel! Dicséretükre válják, hogy a híres Lavottát is karmesternek szerződtették néhány évig havi 50 forintért, de mint borozásai történetéből tudjuk, nem sokáig bírták egymást Kócsi-Patkó János direktor urammal, kinek fején egyszer drága Stradivari ját is be-repesztette a kedélyes karmester.

Az állandó operai tervek vezették zeneiskola alapítására a színészet ügyét felkaroló derék kolozsváriakat: Ruzitskát, Hollaky kormányzósági „titoknok” és Czieziri György uramékat. 1818 őszén kezd-

tek gyűjteni az iskolára, míg aztán 1819 nyarán megnyithatták Kovács plébános jóvoltából a 400 éves főtéri plébániai iskola termeiben az első magyar „zeneiskolát”, melynek fenntartására „Musicai Egyesületet” is létesítenek. Megható igyekezettel az első jegyzőkönyvben magyar szót keresgélnek a musicá-ra, és pedig „hangátsolás”-nak nevezik. Első felhívásukra 80 tanuló jelentkezett, tanáraik Gross Péter, Gingelle Boldizsár voltak vonóshangszerekre és énekekre, Tirzka János pedig fúvósokra. Hangszereket a magánosok ajándékoztak, két hegedűt, gordonkát, klarinétot Tandíjat csak a tehetősebbek fizettek, havonta 1 forintot. Az egykori számadásokat meghatva lapozgatom, mert elvonul szemem előtt az egykor gazdag Kolozsvár derek polgársága, iparos- és kereskedő-társadalma; ezek a családok az első tanév végére 70 leány- és 72 „főúnevendéket adtak az énekoskolába”. Hangszereket összesen 47-en tanultak. A tanszabályzat, melyet Kovács plébános és Bogdánfy postamester eszkábált össze, azt is kiköti bájosan ódon nyelvezettel, hogy „a’ chorus próbatételeire minden leányzónak a miaga anyjával vagy gondoskodójával szabad megjelennie”. Tanulót csak 9-15 év között vesznek föl a hangszerekre, mert – mint mondják – „később az ujjak nehezek lévén, előmenetelt nem remélhet senki sem”.

A pártfogoló Musicai Egyesület közel száz ajándékozótól befolyt 1400 forintot s néhány száz forint tandíjat kezel az első évben, még pedig a gondos Kovács plébános indítványára „as oskola pénze 5 forint procentum (vagyis százalék) mellett kiadandó kamatra, megfelelő hypotheca mellett s majdan ezekről

a Nemes Bizottmány havonta fog számot adni” – olvashatjuk az egyik jegyzőkönyvben.

Ugyancsak a plébános-gondnok jelentéséből olvashatjuk, hogy „a musica a komor szíveket is felébresztő erővel bírván, még az a tündéri ereje nagyon, hogy az ő tisztelőit, akárminő nemzet, character, nem vagy vallásbeli különbség legyen köztük, mintegy akarattuk ellenére is egymáshoz édesíti”. Itt már filozófiai magasságba lendül a szürke jelentés. A zene nemcsak a tanulónak és szüleinek, kedves polgártársainknak nyújt örömet és dicsőséget, hanem általában „az nemes Kolosvár város lakóinak is, mert amit theatrumokban eddig csak irigyelve bámult az idegeken, azt nemsokára gyönyörűséggel látandja tulajdon nemzetében!” A belső Monostor-úton akkoriban épült nagy táncteremben, a Redoutban, ahol 48-ban kimondják Erdély egyesülését Magyarországgal, a korához képest világhírű nagy gálahelyen tartották az első beszámoló közgyűlést 1820-ban. Állva hallgatták Bánffy György kormányzó leiratát, mely szerint hazafiúi kötelességének érzé elfogadni a pártfogói tisztei Ezzel kaptak hivatalos elismertetést. Az elnöklő Hollaky kormányzékai titoknok pedig örömmel jelenti be, hogy „erősödvén a fundus (vagyis alap), immár külön klavíroktatás is lehetséges, ha vesznek egyet”. Sajnos, mégis 15 év múlt el, míg hozzájutottak a zongorához, habár országos gyűjtést is terveztek. A megyékhez fordultak a szegény gyermekek ének- és zeneoktatási alapja kibővítéséért, sőt a hercegprímáshoz is, de nincs nyoma a prímás küldeményének. Kiáltványaikban kiemelik, hogy „szép nyelvünk valóságos

kárára egy eredeti operát sem mutathatunk fel” Ezért kéne a segítség, hogy „hazafiakból állítsuk elő a musikai mestereket s nemzeti játékszíneinken eddig fel nem található mindkét nembeli énekeseket”.

Megható gonddal törődtek a zenei oktatás mellett a magyar nyelv művelésével is. Hamarosan rátértek az első alapítói tervezetben említett egyéb oktatásokra is, hogy a növendékek előadásban (deklamálás) és „jó ízléshez szabott mesterséges mozgásban (mimika), táncban s különféle nyelvekben is gyakoroltassanak”. Mintha ez volna a színésziskola csírája! Ez nemcsak az általános színioktatás miatt vált be Kolozsvárott, de így a 30-as években már valóságos operai tanszak megnyitásával járt. Ez a 70-es években érte el fénykorát, mikor Farkas Ödön igazgatása idején a magyar opera úttörő énekeseit, zenészeit éppen Kolozsvár kezdte szállítani az akkor megnyitott pesti Magyar Operának is. Jellemző, hogy a művészképzés nagy elvét már a zeneiskola első közgyűlésén megállapították: kezdőknél a csoportos, majd fokozatosan elkülönítő egyéni képzést, mondván, hogy „nincs kifogásunk, ha 2-3 év után valamely énekesnek kedve leend a nemzeti magyar játszó-társasághoz állani”.

Ilyen „kedvtelésből” származtak éppen legnagyobbjaink. Máig igazi büszkesége a magyar operának a kitűnő Székelyhidy Ferenc és Sándor Erzsi kamaraénekesnő, akiket a kolozsvári úri társaságok műkedvelői gárdájából emelt ki az öreg Farkas Ödön.

EMLÉKEZÉS A NÉPÉRT KÜZDŐ WESSELÉNYI MIKLÓSRA.

Február 9-én volt 102 éve annak, hogy a hét-személyes tábla, vagyis az akkori legfőbb bíróság *h. Wesselényi* Miklóstra kimondta „oktató üdvösséges példaul” a 3 évi várfogságot. Már négy éve húzódott az a politikai pöre ami így zárult le s Zilah nagylelkű főura bevonult a budai Ferdinánd-kaszárnya fogdjába. Alig három hónapot töltött itt, mikor szemének idegsorvadását bizonyítva, barátai kieszközték, hogy kancelláriai menlevél (salvus conductus) mellett az ausztriai *Grafenbergbe* utazhatott gyógyulni. Természetesen itt is állandó rendőri felügyelet alatt állott és a négy évi kényszerű ápolásról mégis megvakultán térhetett csak haza imádott Erdélyébe. Külön királyi kegyelem engedte el azt a tíz esztendei újabb fogságot, amit az erdélyi „államfelforgatási” bűnpörében mondott ki ellene fogsága alatt a bíróság.

Kedvelt barátja, Bártfai László kéziratoss naplója sok új adatot tár fel, ezeket most dolgozzák fel hivatott tudósok, de Wesselényi életrajzírói már eddig is közölték egyes részleteit. Most nem a fogságnak naplószerű adatait, hanem Wesselényihez méltóan inkább *működését, eszméit* ismertetjük.

Már az 1830-as években forrott a felszín alatt a társadalom nagy erjedése: mindig a nagy világító szellemek, a költők (*Kisfaludy K., Kölcsey, Vörösmarty*), a nemzeti romantika bajnokai jártak az élen.

Ez volt Petőfi iskolája is! Méltó azonban, hogy egy szürke nem-költőt is kiemeljünk a feledés homályából, aki még Wesselényi és Széchenyi előtt, még pedig 1807-ben álmodni mert „európai műveltségű, független” államról s 25 millió forintos alaptőkével építő, *országépítő társaságot* akart összehozni, hogy „jöjjön minden mozgásba az hazában.” Ez a derék szegedi „földmérő” *Vedres István* volt. A *Hitel* azonban, Széchenyi robbantó hatású könyve még csak 24 évvel később jelent meg, mely aztán határozott lendületet adott a társadalmi és gazdasági átalakulások mozgalmának. *Széchenyivel majdnem egy időben* írta meg Wesselényi is azt a nagy művét, melyet sok bátor szaváért nem is mertek Pesten kinyomatni, hanem 1832-ben – Bucurestiben került kinyomtatásra. Ennek a könyvnek „*A balítéletekről*” volt a címe. Írhatta volna akár Széchenyi is, annyira egyek ők lélekben. Nagy kár aztán a módszerkérdésben való későbbi elkülönödésük, épúgy, mint Kossuthé is. Az a Wesselényi, aki 1830-ban elsőnek szólt magyarul a főrendi táblán, éppen anyanyelvünknek kérve szállást az eddigi latin-német helyébe, az a zilahi főnemes, aki Udvarhely megye közgyűlésén már 1831-ben bejelenti, hogy semmiféle bécsi megfélemlítés nem téríti el könyve kiadásától, méltán írhatott a nemesi „fesz és pöf”-ről, a megyei tisztetek önkényeiről, a törvény előtti egyenlőség követelményéről, a *9 millió jobbágy nemzeté tételéről*. Állandóan visszatérő sora, melyben a *lelki műveltséget* hangsúlyozza, mintegy bevezetője a nagy belső reformkor kezdetének.

Sajnos, az erkölcs és lelki műveltség éppen a főrendűektől volt akkor a legtávolabb. Már Széchenyi naplóiból is azt látjuk, mennyire megundorodott saját osztályától, a léha, pazarló, dőzsölő, külföldön nem tanuló, csak mulatozó *arisztokráciától*. (Mily ellenmondás, hogy mikor az „arisztokrácia” fogalma a legjobbak uralmát jelenti, akkor e név annyi rosszszat takarhatott!) De az 1832–36-iki magyar országgyűlés már megkezdette a reformokat, s Wesselényi volt ez országgyűlés kezdetén a vezér. Majd hazasiet Erdélybe, hogy ott is a reformok útjára terelje az országgyűlést. A magyar országgyűlésen Kölcsey Ferenc veszi át a vezérséget, ki lankadatlan buzgósággal és óriási munkássággal dolgozik a jobbágyok érdekében való első földreformért és az ő társadalmi egyenlőségük kiharcolásáért. De az osztrák kamarilla ezt a felszabadulási harcot és a nemzet megerősödésére törekvést nem nézhette jó szemmel. A hivatalos gépezet nyomásával s a leitatott kurtanemesség műveletlen tömegeivel keresztülvitte, hogy Kölcseyt Szatmár-megye közgyűlése visszahívta az országgyűlésből. Wesselényi Erdélyből sietett a szatmármegyei közgyűlésre, hogy barátja követi küldetését megvédje. Akkor mondta azt a lángoló beszédet, melyért fölségsértési pörbe fogták, s melyért a fogóságot is meg kellett aztán 1839-ben kezdenie. Hiába volt Wesselényi érdekében a Kölcsey klasszikus védőirata, mely kötetnyi nagyságú terjedelemben merítette ki a vád lehetetlenségét. Kölcsey 1838-ban belehalt a küzdelembe. Egy évvel előbb Kossuthot s az új eszmékért lelkesedő országgyűlési ifjúság vezéreit

vitték fogságba. Wesselényi szinte társtalanul maradt a nép felszabadításáért küzdők között.

A népmilliók sorsának javításán kívül Wesselényi Miklós, aki a pesti 1838-iki árvíz alkalmából sokszáz ember életét mentette meg s az „árvízi hajós” hősnévvel tisztelte meg őt a költők és a nép szeretete, – eza nagy emberbarát még egy más nagy (és ebben igazán *világviszonylatban úttörő*) gondolat előharcosa is volt. Ő ismerte meg t. . elsőnek a *nemzetiségi kérdés* horderejét és ausztriai fogságában, majd Erdélybe 1843-ban visszatérte után egyre tisztultabb képe van e kérdés rideg, faji valóságáról. Míg mások a szabadelvűség csodatevésétől remélték, a *polgári szabadságtól*, jog-megadástól, hogy az egyes nemzetségek államellenes törekvését leszereli (így Kossuth is, sőt még később Eötvös is), – addig *egyes-egyedül Wesselényi ismerte föl e kérdés mély gyökérzetét s gyakorlati orvoslása módját*. Az 1843-ban Lipcsében kiadott művében „Szózat a magyar s szláv nemzetiség ügyében” meglátja az 1919-ig bekövetkezett eseményeket: a francia -orosz szövetséget, a világháború egész lefolyását, az újonnan született szláv államokat, stb. Éppen Wesselényi mondja ki 1848-ban, hogy Európa viharsarkában csak *kisnépek testvéri összefogása* állhat erős gátként a kétévezredes Európát, latin kultúránkat fenyegető népáramlásokkal szemben.

Wesselényi korában még keveredve, kiforratlanul élt a kialakuló liberalizmus mellett a nacionalizmus. Érdekesen bifurkálja a *konzervatív*ek faji türelmességét a *liberális fiatal*ság, a későbbi nagy nem-

zedék *jogkiterjesztése*. Az egész történeti magyarság, a Nemzet megerősítése a cél s ennek liberális, a nagy nyugati, angliai eszmények felé forduló élharcosa éppen Wesselényi, majd a nagyok közt is legnagyobb Kossuth. A költők szárnyaló szavú kispapok, áhítatos szerzetes magyar testvérek voltak a jogszélesítő, *humanitárius előkészítők* és majdan a szabadságharcban ők a betetőzők is, rajtuk kívül Petőfivel. De senki el nem vitathatja Révai, Czuczor és még annyi más századeleji költőnk, tudósunk papi ruhájától a tiszteletet, ők törtek be először Krisztus szavaival magyar, modernül hangzó értelmezésben. Majdnem úgy, mint Pázmány, a magyar próza örökké legnagyobb kovácsolója, csak hogy még Pázmány XVII. századában nem tolult ennyire előtérbe a *Kisember*, a *milliók magyarság*, jobbagyság (az ősi szó, nóta-kincs és ruha megőrzője) és a kialakuló városi polgárság sorsával való törődés. Pázmány még csak a „német” veszélyt (vagyis Ausztriát) látta, de 200 év múlva Czuczorék és sok fiatal paptársa már a szociális-veszélyt is. Bármily korai és anakrónikus szó még ez akkor, a lényeg mégis ez. A szoros *érdekközösségen* alapuló lelki és katonai együttműködés ily heterogén országban csak úgy lehetett, hogy a legegyszerűbb kelléket, az államnyelvet mindenkinek ismernie kell s e nyelvet ők, a költők művelték is! Emellett a nemzetiségek közt *kölcsönös türelmesség* és az igazi emberszeretet is kell. Csak éppen azt nem látta meg senki száz évvel ezelőtt, hogy az állampolgári öntudatnál, a kölcsönös türelmességnél, stb. szépen hangzó humánus dolgoknál lehet még valami

hatalmasabb is, ami a XX. századnak ragy változásait előidézte és ez: *a faji öntudat*. Akár nagy E-vel, akár kicsivel írjuk is az *ember-t*, itt most a lét vagy nem-lét forog kockán és az ócska liberó-demokrata „polgár”-felfogásnál milliószorta erősebb a faji hovatartozás kérdése!

Wesselényi gondolat-mozdító szavai azt vétették észre, hogy nyolc századon át volt elnyomatása után, történelmi alaptényezővé lett a Nép. És ez az észre-vevés mind-mind nagyobb időszerűséget kapott; ma pedig talán minden eddigi korszakénál nagyobb az időszerűsége. Ma minden nép a maga legegyszerűbb és legtermészetesebb lényegei szerint kíván újjászülni. A föld, a munka s a néptestvéri összetartás szelleméből fakadó közös öntudat, mely nem zabolátlan tömegháborgás vagy szétfolyó áradozás, hanem közös lélekakarát, – ez az, amikben megújulnak a népek. Most van ennek a népi fejlődésnek a legdöntőbb hullámvázú világáradata. Erre gondolva, bizony csodálattal emlékezhetünk vissza a száz év előtti Wesselényire, aki népének nemzetté válásáért, a verejtékes munkából élő milliókért küzdött s aki népe fölemeléseért, gazdasági és szellemi megerősítéseért agitált a sajtóban, gyűléseken, családokban s még – halóporában is.

IV.

TOROCKÓI MAGYAROK.

Torda-Aranyost és Alsó Fehér-megyét népesítették be legelsőnek a honfoglaló Gyula-törzs magyarjai. Csak a tatárjáráskor történt szörnyű megfogyatkozásuk után hívtak be másokat a bőven termő Közép-Maros és Aranyos-völgybe. A kezdi székelyekkel frissítették megritkult soraikat a Torda-aranyosiak. Csak két kis falu: Torockó és Torockószentgyörgy hívott idegeneket, a felsőausztriai, stájer bányászokat. Ezek és a maradék-magyarok utódai a mai torockóiak. A Vernes, Tóbiás, Ekárt- vagy Botár családneveken kívül már csupán az ezerszínű ősi magyar viselet árnyalatai őrzik egykori emléküket. Talán még a zárkózottságuk is. A bőbeszédű, nyíltszívű tisztaszékelytől, vagy a kalotaszegitől, (mellyel a legtöbb közös művészeti emléküik van), vagy a szilágysági élénkebb vérű magyaroktól főleg az különbözteti meg őket.

Házuk formája, telekbeosztásuk (bőtelek, hatalmas udvar) és viseletük alapvonalai azonosak a kalotaszegiekével, Kolozsmegye nyugati felének ugyancsak honfoglaláskori ősmagyarjaival. Mindkét nép

rend- és tisztaságkedvelő. Gyümölcsfákkal szegett utcáin soha cigányos hanyagsággal meg nem jelennek, kényesek ruhájukra és jóhírukre. Házuk egyformán *tornácos*, kedves kis pitvarral, az utcára pedig díszesen festett-faragott székelykapuval. Ezt a székelyektől kölcsönözték, egészében, galambdúcos szép formájával, díszítő mintáival együtt. Építkezésükre legjellemzőbb a *gerendás faház*, összerótt, ú. n. boronavégződésekkkel, s jól kitapasztva. De egyre több mindkét helyen a kőház is, módosabb embereknél, kik nemcsak sovány földcsékjükből, hanem a szász és székely vidékek felé való kereskedésből élnek.

A férfiak fehér *abaposztó nadrágot hordanak*, akárcsak a székelyek. Itt az alföldi lobogós gatyá teljesen ismeretlen. Szegényebbje persze nem a finom, ványolt abaposztót, csak egyszerű darócnadrágot visel. Testhez álló ujjasuk (kabátféle) egyenes, felálló gallérral nagyon festői, komoly viselet. Az ujjas fölött báránybőrből való ujjatlan „lajbit”, mejjrevalót viselnek. Ez elől a zsebmagasságig macskaprémés, sőt néha a zsebek s ujjak is prémmel szegettek, a gallér rókaprémés. Vasárnap csakúgy panyókára vetve *condrát* viselnek, melynek ujját sose húzzák föl. Az egészen a mi királyi testőrségünk mentéjére emlékeztet. Ennek az elejét is éppoly gazdagon hímezik, csupa virágdíszes „sinorzással” ékesítik, akárcsak a bőrmellényt, a lajbit.

Az asszonyok kontyot, a fiatal menyecskék egy fél évig fátylat viselnek, a felnőtt lányok díszesen kivarrt, gyöngyös pártát, szalagokkal. Legjellegzetesebb a *nők piros csizmája*, akárcsak Kalotaszegen,

valamint a *muszulynak* nevezett ősi, lovasnomád emlékü szoknyájuk. Ez a kétfelől felcsapott kék vagy fekete szoknya azonos szabású, csak jóval gazdagabb díszítésű, mint a remekül lovagló tatár nőké, ma is. Ez a festői női viselet legnyugatabbra már csak Bánffyhunyadon él s nem lehetetlen, hogy a torockóiak is innét, Kalotaszegről kölcsönözték. Hárászbojtokkal a nyakon összefogott női ingük is hímzéses, *írásos*, mint párnavegeik, asztalkendőik. A női mente olyan, mint a férfi „ujjas”, vagy ködmön, de a torockói nők ezt a felálló gallérú, rókaprémés ruhadarabot csupán templomba veszik föl; nyáron meg csak úrvacsorakor.

A közel 3.000 lélekszámú torockói magyarság unitárius vallású, Dávid Ferenc kicsiny egyháza híve, kiknek a világkerékén egyetlen püspöke mindig Kolozsvárott kell, hogy legyen! Ki nem ismeri olvasóim közül az unitáriusokról szóló csodaszép Jókai-regényt: *Egy az Isten?*

A torockói nő szorgalmas kézimunkás, *varrottasai világhíresek*, akárcsak a tízszerre nagyobb számú kalotaszegiek. Férfi-népsége pedig leleményes iparos és egyben kereskedik is árujával, messzi a mócvidékekig. Gyantáros (gyantás) ládával, faragott székekkel, jól cserzett bocskorbőrrel és mindenféle más iparcikkellátja a havasok népét Torockó és a közeli Tor da magyar iparossága. Híresek a *pogácsa és pecsenyekészítők* is messzi földön, akárcsak a tordai, várfalvai és járai fazekasok. Erdélyszerte ismerik ú. n. *hólyagos kancsójukat*, mely égetés közben a belsejében diónyi hólyagokat kap s így hosszasan hűvösen tartja

a belétöltött vizet. Aranyosgyéres állomásán mindig kaphattunk a jó békevilágban tordai pogácsát és ilyen csecseskancsókból kínálták, ingyen a jéghideg havasi vizet.

Népszokásaink is leginkább Kalotaszegre emlékeztetnek, de kevesebb verseléssel. A nászjé előtti menyasszon y-kontyolás annyira egyszerűsödött, hogy Torockón már nem a menyasszony testét fátyolozzák körül, csak a szemére kötnek patyolatkendőt, a szemérem jelképeül. A kiházásító versek utóbbi időkben elapadtak, csak a rendes táncok rigmusai hangzanak változatlan szellemességgel, elevenen s olykor a nyomdafestéktől szégyenkezve. A pajzán kitérősekből, zamatos kifejezésekből egész könyvtárra válót írhatna össze a nyelvtudós.

KALOTASZEGI MAGYAROK.

Még Töhötöm korából való ősmagyar település az a 34 falu, melyet Kolozsmegye nyugati felében, a Kalotaszegnek nevezett vidéken a *Sebes-Körös*, Felső Szamos és a Kalota, meg Almás folyó, Nádaspatak határol. A Gyalui-havasoktól a Szilágy megyével határos Meszes hegyláncig húzódó területen dolgos magyarok élnek úgy közel 40 ezren, akik közül sok „tanult embör” és világlátott iparos, kereskedő is akad. Főfoglalkozásuk a falusi gazdálkodás és min-diiknek hasznothajtó mellékfoglalkozása a háziipar, népművészet. A faragás, festés, női kézimunká-

las minden faluban jól fog, mert a sovány erdélyi föld keveset hoz és – mi tagadás – igen elmaradott gazdálkodást üznek. Ezért is fogott hozzá 5 évvel ezelőtt kitűnő, *apostoli munkát végző népnevelőnk, Kós Károly*, e vidék szerelmese és évtizedek óta Sztána falu polgára, hogy a Bánffyhunrad melletti kis *Bábonban gazdasági iskolát alapítva*, oktassa és okos, modern gazdálkodásra szoktassa az ifjabb gazdákat. Évente 50–60 tanulójuk van és remélhető, hogy néhány év múlva már eredményt is láthatnak, s a maraúti szántás-vetés mellett gyümölcs- és konyhakertész, méhész parasztok kerülnek minden falu élére.

Viseletükkel gyakran feltűnést keltenek, amint tavasszal a pesti utcát róják, a mintavásár idején. A *muszulynak* nevezett, kétoldalt felcsapott szoknya romlatlanul őrzi a keleti lovasnép női viseletének emlékét, sőt egykori gazdag díszítményét, motívumait is, az elébe akasztott hímes selyemköténnyel. *Turkesztánban* ma is ilyen szoknyában lovagol a fehérség, csakhogy gyöngyök, selyemkötény nélkül, mert hiszen ott rég elszegényedtek. A kalotaszegi leány vagy asszony féltve őrzi a pompás divatot, jómódú asszonynak 3–4-féle színű muszulya is van, vörös és zöld a vidámabb alkalmakra, vagy a templomba, a fekete pedig temetésre. A fodros ujjú, hímes (ú. n. *vállfűs*, vagyis vállon varrott) *ingükön* piros hárász bojt van, nyakon és kézelőn egyforma. Kedves elnevezéssel ezt „bosszintó”-nak hívják.

A férfiviselet télen-nyáron kékszínű szűrposztó kabát, tulipánhímzésekkel, hozzá pörge kalap. Hímes

börmellényüket *bujkának*, vagy *bujbelének* nevezik, de ma már egyre ritkább ez a néha börrátéttel cifrázott, félig alföldi mellény. A drága és inkább lovaglásra szolgáló csizmát is kezdi kiszorítani a katonasorból odajutott bakancs, vagy nyáron a fatalpú szandál, amelyhez módosabb gazda lábszárvédőnek ú. n. „lábbür”-t csinál. Majdnem minden iparágra jut belőlük. Bitka üzleti érzéke és szorgalma folytán minden falunak valamiféle különleges ipari mellékíze is van, pl. *Darócon* színes bútorokat, Egeresen és *Inak-telkén* női mellényeket, *Hunyadon* szalmakalapot, cserepet stb. gyártanak.

Nagyon vendégszerető nép. Szívesen tessékel ú. n. „tisztá szobájába”, amiben közösek szokásaik az egész alföldi magyarsággal. A szobát néhol „ház”-nak is hívják, a konyhát pedig pitvárnak.

Igen sok helyütt láttam még az ősi nyitott tűzhelyet, fölötte *lángfogóval*, amely a *hiúba* (padlásra) vezeti a füstöt s a jó sódart, hurkát így füstölhetik a régi házakban. A régi ház földes, kánikulában hűvös, télen meleg, de sokkal nagyobb ablakkal, mint az alföldi döngölt padlójú vityillók; ezért egészségesebb is a levegőjük. A tisztaszoba őrzi leginkább a régi művészi berendezés emlékét és a bútorok elrendezési sajátosságát. Ezt meg nem változtatják az új, néhol emeletes parasztházban sem: *két falon csupa tányér és kancsó*, egyik *sarokban asztal* és körötte egy karos szék, két felén *sarokra összefutó, egybeépített padka*. A *másik sarkon könyves téka*, a *harmadik sarokban áll a kályha*, néhol még az öregházból átmentett szép zöld hunyadi-cserepekből, az össze-

rakás helyén pirosra festve miniummal. Egyik fal mellett tornyosra vetett, díszes takaróval fődött ágy háromsorba rakott párnákkal és csupa színes, hímzett párnavégekkel kifelé. Ezt a hírességet Kalotaszegen «*párnacsuppy*-nak hívják. A magas ágy csak szobadísz, inkább alszanak a pitvar jó melegében, a fal melletti padkán, ezen a valóságos kincstárukon. A padlájában őrzik ugyanis a díszes ruhákat a fehérnépek, a gazda pénzét, vagy betétkönyvét, no meg a kisüstös pálinkát.

Budai Nagy Antal óta sok-sok parasztpusztítás szedett onnét is áldozatot, de ez az átlag 3-4 gyerekes áldott magyar vérünk mégsem pusztult, nem apadt igazában, csupán felszívódott a közeli városokba. Nagyvárad és Kolozsvár közt majdnem félúton vannak. Iparosnak, cselédnek be-bementek tanulni a városokba, de különösen a közelebbi *Kincses Kolozsvár növekedésének, erős megmagyarosodásának* ők a megindítói, a derék kalotaszegiek. Az egykor szász-magyar város, mely ezelőtt 30 évvel, Monostor odacsatolása előtt még egy szál románt sem látott, éppen a legnagyobb Habsburg-elnyomás idején, a Rákóczi-féle szabadságharc után, meg 48-tól a múlt század második felében ízig-vérig *megetlitődött magyar lélekkel és vérrel*, Kalotaszeg szapora ós szorgalmas, józan magyarjaival! Ide vitték tehát népfölöslegüket, Kolozsvárott ők alapítják egymás után az ipartelepeket, adnak kitűnő városszervezőket és megyei vezetőket, iparosokat, tanárokat és tanítókat Erdély fővárosának. Magukkal vitték családi tiszta-

ságukat, művészeti hagyományaikat és életük dolgos, fáradhatatlan légkörét.

Kolozsvár híres «cselédkorzójáról», a Széchenyi-téri vasárnapokról azt szokták mondani, hogy ott van egész Erdély mintegy élő néprajzi tárban. Nos hát van ott székely, mezőségi, torockói, sziki, györgyfalvi s annyi más, csak éppen a büszke, rátarti kalotaszegi fajta hiányzik még most is, a nehéz időkben is. Nem megy az már szolgálni, csak «ismerőshöz, tanulni» legfeljebb. Az árvát is szívesen magához veszi a legtávolabbi rokon, vagy faluja módos gazdája, csak-hogy el ne kerüljön a városba, úgy félnek most oda szolgálatba engedni leányukat; néha egy-egy férfi szolgát, boltoslegényt még lát az ember, egyébként csak árujokkal, kézimunkáikkal mennek a piacra. A fő vásáros helyük, szinte *fővárosuk Bánffyhunyard*. Keddi vásárai messze földön híresek.

A székelykapu mellett éppen a *kalotaszegi hímes udvar a leghíresebb*. Ez is, az is hegyi ember, faragó-festő fajta, sok a téli ráérő ideje. A festett, faragott *kapuzábék* egészen elütnek a szomszédos román házétól, tarka-barka színezésű, kezdetleges rajzú és megmunkálású ajtóktól. A magyarok a *szabályos mértani, vagy növényi formák gazdag váltakozásával, a térkitöltés takarékoságával, szín harmóniájukkal, főleg a teli-színek használatával* (kék, piros, fekete) tűnnek ki más fajták közül. Náluk sosem rikító, bármily gazdag színezésű is a művészi alkotás, legyen az fa, bőr, csont vagy vászon anyagon. Náluk a fa természetes színe és erezte is beolvad egy egységes műalkotásba. Egyik faragási jellegzetesség (akár az

u. n. *kopjafán* is a temetőben) a fölfelé kigyózó száron ülő virágbimbó, tulipán, szegfű, gránátalma, tehát ősi ázsiai virágaink pompája, a másik a csipkés szélű, küllös mértani dísz vagy csillag. Olykor a ház oromfalát is cifrázzák, sőt tűzfalát is; a padlás szellőztetésére virágforma nyílást vágnak a deszkába, így párosítják a kalotaszegi magyarok a szépséget a gyakorlatiassal.

Híresek a *hímes templommenyezetek* és rengeteg a *szebbnél-szebb régi festett szószerk, padsor, kórus és főleg a kazettás menyezet*. Régi templomépítészetünk legszebb emlékeit őrzi Kalotaszeg, néhol a fatemplomból áthozott faragván y okkal. Most ugyan már mind kőépületek ezek, azonban kétségtelen nyomaival a fából építő ősmagyar szokásoknak.

Sok szépséges kerített-templomuk közül kiválik *Körösőfő Gyerőmonostor, Ketesd, Valkó, Sztána, Magyarbikal* négy fióktornyú, az evangélistákra emlékeztető építkezése. Ezek közül még mindig idegen megszállás alatt van kettő: *Valkó* és *Monostor*... Tudnunk kell, hogy ezek a 3–400 éves templomok és kerítésük inkább dombon épültek, s az egykor valóban védelmet jelentő magasabb védfaloknak csupán emlékeit őrzik *jelképes kerítésükkel*. Akad néhány középkori, gótikus templom is, pl. a *hunyadi*, a *daróci*, részben a *gyerővásárhelyi* is, az egykori földesurak, a híres *Mikolák, Gyerőffyek, Kendeffyek, Bánffyok*, bőkezűségét hirdetve.

Eredetileg mind *a népből kikerült mesterek díszítették a templomot*, éppúgy, mint a falusi lakóháza-

kat, kapukat, vagy guzsalyt, súlykolót, rokkát és kisézeket, szövőszéket s minden más hímes tárgyat is.

A többnyire *református* kalotaszegiek között van három katolikus falu is: *Bács*, *Jegenye* és *Egeres*; népe éppoly féltő gonddal őrzi hagyományait, vérének tisztaságát, mint amazok. A nagy vallási és ízlésbeli különbségek távol tartják a magyarságot a havasoktól lehúzódo románságtól. Tartózkodó életet él a maga ősi földjén ez a maroknyi magyarság, sajátos ősi szokásai, művészete és mindig józan, okosan számító munkája keretében.

V.

SZÉKELY VÉR.

*„Tartottunk volna össze,
Nem törülnénk
Szemünkből annyi fájdalmas könnyűt,
Midőn forgatjuk reszkető kezünkkel
Történelmünknek sötét lapjait.”*

(Petőfi.)

A költő lelkesedése minden magyar szívébe véste azt az örök szállóigét a székely vérről: *„Minden kis cseppje drágagyöngyöt ér.”* Féltő gonddal kell hát vigyáznunk erre a maroknyi népre, keleti nemzet-őreinkre, több gonddal, mint a régi időkben. Nehogy a „választott nép” mintájára szerte szóródjék a nagyvilágba. Még azokat a kivándorlottakat is inkább telepítsük haza, akik a múlt század végén oly nagy számban kényszerültek vándorbotot kezükbe venni.

A szörnyű vérpazarlást történeti *adatok* tömege bizonyítja a régmúlt időkben, nem kell csupán a szabadelvűnek mondott közelmúlt hibáit okolnunk. A *„véres farsangnak”*, Báthory Zsigmond uralma kezdetének (1595) voltak már két évszázaddal előbb is példái és 300 évvel Báthory-Básta kora után Ame-

rika, meg a Balkán szívta el a Székelyföld vérét: népét. Ez a nép, mikor templomba megy, maga az örök gyermeki tisztaság, áhítat, de ha bántják, akkor az ördöggel kész szövetkezni.

A kalákában dolgozás, kacagás és sírás népe ez; – ahogyan egy székely írónál olvastam: „a világ legarisztokratább demokráciája”, s e mellett maguk közt mily lelki békét jelent egymás hitvallásának megbecsülése. Az őspogány emlékezetű *kopjafák mellett* békén férnek meg a bádogtetős *keresztek is*. Nézzük, hogyan ért meg a történelmi műhely kohójában ennyire a székely lélek? ősi alkotmányukban már intézményesen egyesült az arisztokrata (valóban: *szellemileg is legjobb*) rendiség eszméje az általános teherviselés, honvédelem és kalákás (közösségi) berendezkedés elveivel. Míg magyar nemesség szerezhető volt, székellyé „*lenni*” kellett, vagyis beleszületni. Későbbi, 16. századi engedmény már az, hogy beházasodás, *teljes érzelmi bekapcsolódás* által is befogadtak maguk közé más magyarokat, vagy (szórványosan) szász eredetűeket. Ez a magyarázata a néhány száz német nevű székely családnak. Ügy aprították a *hatalomért versengő főnemeseik* (primorjaik) a szegény népet, hogy a megmaradóit kevesek, a kiéhezettek pusztá játékszerré válhattak s amikor a 17–18. században a Székelyföld kihalása vetette elő árnyékát, kénytelenek voltak jövevényeket is befogadni. Egyik külföldi író szerint „inkább már csak kérkednek szabadságukkal, mint élnek vele”, meg hogy „számukra anynyi a történelem, hogy egyszer a románok, máskor a tatárok, osztrákok pusztítják”. Kivált 1717-től fogva,

a pestis és éhínség pusztított sokat a már előzőleg legyöngített székely népből. Csíkországban a lakoságnak közel felét temették el, jórészüket pedig kimene-kült Havasalföldre, Moldvába, vagy Bihar és Torda-Aranyos megye mócai közé. Ezért találunk a móc-vidéken annyi magyar nevűt, ezért viselnek magya-ros díszítményű ruhát.

A határőrség erőszakos, osztrák vezetésű felállít-ásakor, 1762-4 közt érlelődik meg az a székely láza-dás Bécs urai ellen, aminek csak újabb moldvai ki-vándorlás lett a vége s a *mádéfalvi* vérfürdő. A szász gubernátor, Bruckenthal báró, nem bánta a zavart. – legalább az ő fajtája olcsón összevásárolhatta az elhagyott birtokokat, apróságot, no és a rebellis ma-gyaroktól örökre megszabadult...

Szomorú csak az volt, hogy a császári helytartó-nak és *Bukov* nevű hóhérának vak eszközei éppen székely főnemesek valának: gróf *Kálnoky Antal* és gróf *Lázár János*. A határőr-sorozás parancsnoka, Sis-kovics báró szerint a székelyeken minden évszázad-ban egyszer eret kell vágni s örül, hogy most rajta a sor... *Madéfalva* hóhéra *Caratlo ezredes* volt, fel-sőbb parancsra, de kalandor, zsoldos szíve szerint is. Nem is csodálhatjuk, hiszen a székely vérnek a belőle valók, saját főnemesei voltak a legnagyobb ellenségei, az Udvar előtti hízelgésből. Véres történetünkben már hányadik ilyen zsoldos hóhér ez a Caratto? Alig múlt el száz esztendő Caraffa eperjesi mézárszéke óta és íme, most a székelyeken volt a sor, akik Vásár-helyen II. Rákóczi Ferencet megkoronázták s mel-

lette híven harcoltak, bujdosnak, idegenben elvesztek...

Soha többé nem volt ki lázadozzon, úgy megapadt a *Siculicidium* (Székely Vész) éve: 1764-re, ez a kuruc-tábort jelentő drága nép. A Bácska nagyura: *Hadik András* báró szíve megesett a moldvai, bukovinai lézengőkön és saját felelősségére letelepítette őt községben Bukovinában: így lett Andrásfalva, Hadikfalva, József falva (a császár nevééről), Istensegíts és Fogadjisten. Ezek népét telepítettük át az idén a felszabadult Bácskába; *őseik jótevője*, Hadik síremlékét ezért koszorúzták meg 160 év fordultával, aa idei őszön a hálás ükunokák.

A székely múlt ismeretlen, nem csupán az *előkelő családokéból áll!* Ezért fontos volna, hogy Bözödi György jalkiáltását: „Székely bánja” c. (Kolozsvár, 1938.) könyvét minél többen ismerjék, mint az *igazi* székely múlt tükrét, komor és igaz színeivel, sok adattával. A társadalmi rétegek (osztályok) küzdelmeit már az árpádházi királyi befolyás, a vajdák önzése, majd a Csák Máték korától kezdődő tehetősebbek szívtelen nagyratörése vezeti be. Itt van a gyökere a székely feudalizmusnak, hogy áthidalhatatlan távolságba tolják maguktól a szegényeket. A XV. század közepétől már valósággal elnyomóik lettek a főnemesek. Érthető, hogy a jobbágy-nyomor felkelésekben robbant ki; a XVI. században nyolc alkalommal, de később is, szinte 20–30 évenként lázadoztak.

Az osztályokra szakadt székelység pusztulása érthető ilyen testvérharcban: ugyanakkor a szásznál fősvénységig beosztás, minden téren; főleg vérükkel

tudnak takarékoskodni, meg a földjeikkel. Az igénytelen románság szaporodik, egyre lejjebb húzódik a havasokról, az elszegényedő székely-magyar nép helyére. Ott nemcsak *nem pusztítja* őket holmi magasabb „osztályuk” (aminő nem is volt, e nép nagy szerencséjére!), hanem ellenkezőleg: a magyar földesúr velük tartja sakkban székely-magyar napszámosait, lázadó jobbágyait. Jövőbe nem látásukkal maguk az ú. n. történeti nemeseink telepítették be Erdélyt olyan arányban, hogy már száz évvel ezelőtt 2:1-re romlott számarányunk...

A kiegyezés után sem gondoltak a vezető urak arra, hogy szegény székelyeket fölkarolják. A telekkönyvi jogrendszerre is a székely fizet rá: a tagosítás úgy történt, hogy alig néhány befolyásosabb, gentry-rokonságú családnak tízezer holdak jutottak a legjavából, s ugyanabban a faluban kilenczized résznek *összesen* egynegyed ennyi. A székely nagybirtokra pedig inkább alföldi tót, vagy havasi román munkást hoznak, mialatt a „rebellis” fajta kivándorol. Csak 1890–1900 közt 30.000 megy át *Óromúniába*, ezután pedig 15.000-en *Amerikába* ...

Mialatt a kormány a Ruthénföldön potom bérért földet ad a nemzetiségieknek (de ugyanakkor elfelejti közülük kigyomlálni a zsidó-korcsmárosokat!), vagyis tengernyi pénzt öl idegen vérűekbe, akkor magukra hagyja a székelyeket, *idegen bankok és a pálinka* kettős malomköve közt őrlődve. Elnézték a 70-es években, hogy tizenhárom száz és nyolc román bank hálózza be őket, majd egészen a világháborúig: hogy 90%-ban zsidó üzletemberek karmaiban dolgozzanak,

akár fűrésztelepen, akár szeszgyárban. Hogy a kocsmáros bőven mérte, hitelre is a búfelejtőt, az csak természetes; ezért volt a Székelyföld fejenkénti (évi) alkohol-átlaga egy literrel több, mint másutt az országé! Az irodalomban ez a kérdés is tabu volt Szabó Dezsőig. De jött a szem-nyitó „*Elsodort falu*” és nemcsak a bankár-lelkek silány önzésére vetett világot, hanem a közönyös „úri” politikára is. Érthető, hogy a jövevények, – akik még vérközösséget nem is érezhették a néppel, – a gyűlöletet és vért *maguknak* kamatoztatták. Akár mint udvari léhűtők, akár mint a középosztály gondtalan, rózsaszín-lelkű polgárai.

Ne féljünk az *igaz* történelemtől, sötét lapjaitól sem, hiszen az *őszinte beteg*et lehet csak gyógyítani, teljes kórtörténetét ismerve. Amint nemes őshagyományát, hún időkből maradt *egyenlőségét elvesztette* a székely, felborult belső rendje, szervezettsége; könnyű prédája lehetett bármily idegen étvágynak.

„*A gazdagnak öt-hat fia, nem bántják,
A székelynek, ha egy is van, elfogják.*”

Így általánosít a „*katonafogáskor*” a népdal: egynek veszi a székelyt a szegénység fogalmával, a 19. század elején, mikor ez a dal teremhetett, sokszáz társával.

Nem ok nélkül választja Székelyudvarhely 1834-ben báró *Wesselényi Miklóst* (a későbbi árvízi hajóst) követéül, telket véve e jusshoz neki a székely anyaszék szívében. Megéreztek Wesselényiben ott, Dózsa földjén a jobbágy-szabadító igaz lelket. Saját, székely főuraik nem kellettek (az *Orbánok, Mikók* akkor még

kisdiákok voltak!), inkább a Partiumba mentek, Wesselényiért, aki így jutott a kolozsvári országgyűlésre. Húvös történetírói toll sem mondhat mást e korról, mint ahogy *Kőváry Lászlónál* olvassuk: „a székelyek a közülük kiemelkedett tiszték zsarolásai, vásárlásai által buktak le jobbágyokká...”, „a fény és pompa díszítményeihez kiegészítésül szolgák is kel- lének. A *primori rend* ura maradt a népnek s kény- szerítő felállítani a *primipili és pixidari* (lófő és gya- logos) *rendet*, hogy lenne súly, lenne gát a hatalom és elgyengült nép közt. De késő volt már, el volt érve a cél, meg volt férgesedve a nép lehullásra”.

A század végén is, amíg- Pesten pártoskodtak, szónokoltak a Házban, vagy közjogi mókákkal játsztak úri patience-ot, hajszolták a rendjeleket a hon „atyái”, tovább pusztult a székelység, senkinek eszébe nem jutott vasútját megépíteni, fürdőit világhírűvé tenni és Erdélyből valóban keleti Svájcot varázsolni. Csak ötévenként, az etetés-ítatás gyönyörű kortes- heteiben, akkor lepték el a Pártok ígéretői. Ez alatt a kivándoroltak egy része, – mint munkás, vagy cse- léd, – rossz hírbe kerül Romániában, lopósnak, iszá- kosnak, megbízhatatlannak mondják; a Szülőföld utáni bánat valóban el is züllesztette. Aki megragad mint iparos, vagy kereskedő, annak nagy a becsülete, azt úgy odaédesgetik, hogy benősül s örökre ott is marad.

Csupán Romániában 120.000 székely élt (a mold- vai csángókon kívül) 1912-ben, az útlevelek és a buka- resti Kos Ferenc-Kör adatai egybevetése szerint. De mennyi kallódott el örökre, akiről nem is tudott senki,

hiszen a nyomor, tüdővész legalább annyit sírba döntött, mint a *vengerka-sors* a drága szép, elhullott székely lánykákat: árvaként magukra hagyatottságukban.

Égre kiált a sok-sok ezer elvesztett, prédára hagyott székely család, az elmaradt jövő, idegenbe zülölt sok termő anya és jóeszű, dolgos férfi. Jaj, sokat kell *jóvátenni a középosztálynak* (székelynek is!) ezekért a beteg századokért lakolva, őseink közömbösége miatt.

A világháború küszöbén voltunk már, amikor még mindig idegen bocskorosokat szerződtettek a grófi erdőben, vagy a galíciai újhonos gyárában, mert *olcsóbbak*. Ez alatt pedig folyt, folyt szünet nélkül a székely vér. Romániai bányák fenekén, a Fekete-tenger dokkjaiban, vagy örömtanyákon hulltak el édes testvéreink...

Ez csak nem napi-politika, hogyha saját véreink bajának gyökereit vizsgáljuk: hogy és milyen férgek rágták ez ősi fának gyökerét?

Oly sokan idézik a *Legnagyobb Magyar*t, aki pedig többször megírta, könyveiben és naplójában, hogy igazságtalan néhány százezer nemes által kiuzsorázni - kilencmillió jobbágyot. Ugyancsak ő írta, hogy „a jó lakóház képezi a hazaszeretet legvalódibb, legtartósabb és legmélyebb talpkövét”. – Nos, 1914-ben a *mi* statisztikánk szerint a székelyeknél a házak 65%-a nedves, szúk, kellően nem fűthető, földes. Ez természetesen nemhogy javult azóta, sőt végzetesen romlott... Hej, az a 22 év, 1918 óta, mennyit rontott erkölcsi téren, a baksis által könnyen élő „élelmesek” körében!

Régente legalább a legelők erdők használata volt közös, f árvánként; 1925-től kezdve átírták a falu nevére, majd a községi szükségleten felüli részt vérdíjúl odaadták a regátiaknak. Pedig a székelynek magának is kevese volt: 125-000 birtokos 90%-ban 2-10 holdas gazda 1939-ben. Ámde sehol másutt földmíves-iskolája, mint *Algyógyon*, melyet 40 éve az Emke által épített és a 920-as években szervezett unitárius iskola, *Székelykeresztúron*. Most, egy év óta már a 6. gazdasági iskolát kapja a Székelyföld és népfőiskolákat, téli tanfolyamokat. Igyekszünk tehát jóvátenni a régi fő- és középrendűek bűneit.

Rettentően sok a tennivaló. *Elavult termelési szokásokhoz* ragaszkodnak általában (ez az iskolázatlanságból ered), *bizalmatlanok* még irántunk, jóakaró testvér-miagyarak iránt is. (Oly sokszor becsapták szegényeket!)

A népegészség ügye elképesztő. Erre is vidékenként mutat rá Böződi könyve. A rossz lakás és kevés táplálék mellett íme egy iker-betegség: pálinkázás és bicskázás. Nem lepett meg, mikor Sepsiszentgyörgyön minden nyilvános helyen láttam e feliratot: „Káromkodni szigorúan tilos”. Ez is olyan népnyaivalya lett arrafelé, mint a gümőkór. Ezen most már kórházainkkal segítünk, de ami azt a lelki ragályt is ki kéne gyomlálni. Ki is lehet, ha minden felelős állású magyar egyben pap is, orvos is, békebíró is. Nagy-nagy szeretet kell egy ilyen elhagyatott, szegény nép igazgatására. Oda nem mehet *basáskodni* senki. Hittérítői buzgalom kell bármily álláshoz, de a góbétestvérektől is elvárjuk: legyenek

egy kis türelemmel. Ha régóta szenvedtek, annál könnyebb kitartani 1-2 évig, az ország talpraállításáig és a világnak remélt megnyugvásáig. Értsék meg: *nem kellenek konkolyhintők*. Maguk vessék ki, mint gennyes gócot. Sem pártoskodó játékra, sem „felekezeti szövetkezetekre”, vagy más kicsinyes megosztottságra ne adja magát eszközül a székely. Kár az időért, meg a drága vérért. Mert azt könnyen megcsapolják még ők maguk is.

Annai alkotókedv, szunnyadó energia van e maroknyi népben, hogy annál nagyobb csuda csak az: *hogyan is maradhatott fenn a tömérdek sanyargatás után?* Ámde ugyanezt kérdezheti az egész magyar nép is. Gondviselés-szerű minden a mi történelmünkben. Mikor elbíztuk magunkat, a tehetősebbek eltávolodtak a néptől, akkor jött mindig Muhi, Mohács, Bécs, Trianon. Ha a társadalmi, felekezeti szakadékok különválasztottak, mindig akadt egy *nevető harmadik!*

Vigyázzunk hát, érezzük jobban egymás iránt a *felelősséget*, mert ha mégegyszer szakadékba zuhanunk, nincs többet remény a föltámadásra.

CSÍKSOMLYÓ CSODÁJA.

„*Csikországi fenyvesekben megtanulnak kacagni a lányok*”, így szól a népdal és a híres csodatevő Mária-képről is mondják a székelyek, hogy a felszabadulás óta mintha boldog mosoly ragyogna arcáról. Elég sokáig volt bánatos a Szűz Mária arca az idegen megszállás idején ... Íme, így születnek új legendák. A kegyhely története is tele van bájos legendákkal s a gyermeki lélekkel hívő, hűséges székely nép ezután is tisztelője lesz a csodás Madonnának!

A XV. század végén, hársfából faragott barokkstílusú Mária-szobor, mely emlékeztet a budavári Koronázó-templom márvány Madonnájára, már a mohácsi vész előtti krónikákból ismeretes. Már akkoriban látogatták a magukra maradt moldvai csángó-magyarok (Etelköz népének kései utódai), minthogy körükben az a hagyomány járta, hogy tőlük hozták át Somlyóra a törökök elől, még 1500 körül, fővárosukból Bakóból. A balkarján isteni fiát tartó Szűzanya szobra 2 méternél magasabb, hársfából van faragva. Török-tatár rombolást túlélve, kivált az 166L évi tatár-gyujtogatás és a templom összedülése után is épen maradt és az évszázadok alatt, egészen a legutóbbi évekig, tömérdek csodás gyógyulást jegyeztek föl Vele kapcsolatban. Ezért aggatták teli ezüst és aranyozott tárgyakkal, a meggyógyult testrészt apró jelképeivel a hívők.

Sokszor volt Csíksomlyó bástyája az erdélyi katolikusságnak. A szépséges Madonna-szobrot az

1916-i román betöréskor átvitték Kolozsvárra, a Ferences zárda ódon templomába, melynek küszöbét még Mátyás királyunk gyermekcipői is koptatták... Itt őrizték a szobrot a derék barátok 1921-ig, mikor már Trianonban rágördítették Erdélyre a Golgota sírkövét, mely alól egy magyar feltámadásban erősen hittek Erdély bármily vallású, korú és műveltségű magyarjai!

Miért csodatévő a somlyói Madonna? Gyönyörűen magyarázta ezt P. Lukács, gyergyószárhegyi ferences házfőnök. Ünnepi beszédét a Székelyföld hazatérése ünnepén, szept. 14-én hallottam a somlyói kegytemplomban, Szt. István és László királyaink hatalmas szobrai előtt. „Csodát tett népével a Szűzanya, – mondta a szárhegyiek pátere, – midőn megtartotta faj- és hithűségében a sanyargatás keserves 22 éve alatt. Most pedig, a háborús nélkülözések idején megóvjá a székelységet a kicsinyhitűségtől, elégedetlenségtől és káros szenvedélyektől, mint az iszákosság, káromkodás stb.”

A Szűzanyához könyörögve, közbenjárásába vett hittel imádkoznak a *délerdélyi rokonaikért*, hogy lelkileg bírják még a további megpróbáltatásokat, újabb nagy-nagy csodákig... Milyen hit és gyermeki alázat kell ahhoz, hogy ezek a sivár szántóföldeken kérgesre dolgozott tenyerek napokig szorongassák a Máriás lobogót, 2-3 napi járőföldről, hegyen-völgyön át gyalogoljanak egy-egy kereszthalja falu népével a „*somlyói édes Máriához*”, derűsen énekelve.

A haragos Hargita felől jövet meghatottan lát-

tarn az ősszel a tavalyi földrengéstől megrongált két-tornyú templomot, ahová *pünkösdkor, az ezerleány napján* s őszenként, a hagyományos *kisasszony napi búcsúra* (mely az idén egybeesett a magyar honvédek bevonulása első évfordulójával) tízezzrel zárándokol a székelység és ahol évszázadok óta lélekben megtisztulni járnak messziföldről a magyarok, csángók. Ezren és ezren keresik föl a kegytemplom közelében levő *Salvator-kápolnát* is, melynek kezdetleges feliratai egy 700 évvel ezelőtti látomásról szólnak, restaurálási dátumai közt pedig 1500-as évekbeli jelzést fedeztem föl. A kápolnával szemben 1516-beli, évszámos kőkereszt áll.

Csíksomlyó egykoron megyeszékhely s iskola-központ is volt. A régi ferences gimnáziumban most a megyei múzeum s anya- és csecsemőgondozó van, az egykori tanítóképzőben pedig az alsópapság nevelője. Alig 2 kilométerre vagyunk Csíkszeredától, de a vallásos szeredai nép nem is röstell idejárni misére. A ház-sorok máris összenőttek a városéval, melynek hazánk egyik legszebb, modern katolikus gimnáziumában 300 székely fiút nevelnek.

A KALOT Csíksomlyón most tető alá került pompás főiskolája, a református Kós Károly alkotása, novembertől kezdve méginkább odakapcsolja az egész székelységet ősi kegyhelyéhez. Vezetésre hivatott, földművesiskolát végzett székelyeket képeznek itt tovább, hogy új- meg új rajokat bocsássanak ki az eddig magára maradt székelység irányítására és ezek a Mária tisztaságos példáján, *népük szeretetében* nevelt népfőiskolás góbék mentik át népüket az új magyar évszázadokra...